

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS

TA'LIM VAZIRLIGI

AL XORAZMIY NOMIDAGI URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

G.Eshchonova

O'ZBEK ADABIYOTINI O'QITISH METODIKASI
fanidan o'quv uslubiy majmua

Filologiya(o'zbek filologiyasi)fakulteti talabalari uchun uslubiy majmua sifatida
tavsiya etilgan.

Bilim sohasi – 200000 Gumanitar fanlar va san'at

Ta'lim sohasi – 220000 Gumanitar fanlar

Ta'limy o'nalishi – 5220100 – Filologiya (o'zbek filologiyasi)

Urganch – 2007

Mazkur adabiyot o`qitish metodikasi o`quv uslubiy majmuasi 5220100 – o`zbek filologiyasi bakalavr yo`nalishi talabarlari uchun mo`ljallangan bo`lib u amaldagi o`quv reja va shu reja asosidagi o`quv reja asosida yaratilgan. Unda adabiyot o`qitishning eng dolzarb muammolari bugungi kun talablari nuqtai nazaridan yoritibilgan. O`quv –uslubiy majmua universitetlar va pedagogiga institutlarining o`zbek filologiyasi fakultetlari talabarlari uchun mo`ljallangan.

Mas`ul muharrirlar:

H.J.Abdullaev, f.f.d., professor.

S.R.Ro`zimboev, f.f.d., professor.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

Ro'yxatga olindi
№ **BD 5220100-3.18**
"22" avgust 2006 y.

O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi
fanidan
DASTUR

200000 – Gumanitar fanlar va san'at bilim sohasi
5220100 – Filologiya (o'zbek filologiyasi) yo'nalishi uchun

TOSHKENT — 2006

Tuzuvchilar:

Q.Yo'ldoshev, pedagogika fanlari doktori, professor
M.Qodirov, filologiya fanlari nomzodi, dotsent

Taqrizchilar:

S.Matchonov pedagogika fanlari doktori, professor.
M. Abduraimova, pedagogika fanlari nomzodi, Respublika Ta'lim markazi
bo'lim mudiri.

Dastur Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy-metodik kengashida
ko'rib chiqilgan va nashrga tavsiya qilingan.

Kirish

O'zR OO'MTV tomonidan tasdiqlangan o'quv rejasiga ko'ra, mamlakat universitetlarida "O'zbek tili va adabiyoti o'qitish metodikasi" sifatida berilgan fan o'qitish amaliyotida til o'qitish va adabiyot o'qitish metodikasi tarzida ikki fan sifatida o'qitiladi.

"Adabiyot o'qitish metodikasi" fani bo'yicha mashg'ulotlar o'tishda o'qituvchi saboqlarini imkon qadar o'qitish nazariyasi va amaliyotidagi so'nggi yangiliklar bilan bog'lagan holda uyushtirishi maqsadga muvofiqdir. Shunday qilinsa, talabalar darsda aytilayotgan ilmiy haqiqatlarga o'zgarmas dogmalar emas, balki ta'lim davomida turli xil yangilanishlarga duch keladigan jonli jarayon tarzida yondashadilar.

O'qituvchi amaliy mashg'ulotlarning nazariy fikrlarni sinab ko'rish imkoniyatiga, laboratoriya ishlarini talabalarda shakllantirilgan ko'nikmalarning malakaga aylanishi jarayoniga, seminar mashg'ulotlarining esa, ilmiy qarashlarga mustaqil munosabat bildirish saboqlariga aylantirishga urinishi lozim. Mustaqil ta'lim mobaynida talabalar mashg'ulotlardagiga qo'shimcha ilmiy haqiqatlarni o'zlashtiradilar.

Adabiyot o'qitish metodikasi fan sifatida

Adabiyot o'rganishning qonuniyatlari va yo'llari bilan "Adabiyot o'qitish metodikasi" fani shug'ullanishi, uning millat ma'naviyatini shakllantirishdagi o'rnini. Adabiyot o'qitish metodikasining o'z tadqiqot ob'ekti, bu manbaning ijtimoiy ahamiyati va bu fanning kuzatish, anketa so'rovi, maktab hujjatlarini o'rganish, o'quvchilarning yozma ishlarini tadqiq etish, og'zaki javoblarni tekshirish singari ilmiy-tadqiqot metodlari borligi. Millatning taraqqiyoti uning ma'naviyatiga, milliy ma'naviyat esa, adabiy ta'limga bog'liq ekani

Turkistonda adabiyot o'qitish tarixi

Ko'pchilik turkiy elatlar singari o'zbek xalqi juda qadim zamonlardan yoshlarni estetik tarbiyalashga etibor qaratganligi. O'rxun-Enasoy bitiktoshlari bobolarning badiiy so'zga baland baho berganligini ko'rsatishi.

Turkistonga islom yoyilgach, adabiy ta'lim ravnaq topganligi. Maktab va madrasa talabalariga fasohat ilmi, notiqlik san'ati o'rgatilganligi. Milliy ta'lim, asosan, adabiyot o'qitishdan iborat bo'lganligi.

Oktabr to'ntarishidan keyin hokimiyatni egallagan bolshavoylarning mafkura sohasida yakka hokimlikka intilganligi. Natijada, badiiy adabiyot bolalarga sinfiy kurashlarning in'ikosi deb tushuntirilganligi. Sho'ro davrida adabiyot o'qitish siyosiy maqsadlarga bo'ysundirilganligi. Shuning uchun ham maktabda badiiyati yuksak asarlar emas, balki g'oyasi hukmron mafkuraga to'g'ri keladigan asarlar o'rgatilgani. Bu hol ko'ngli bilan tili, tili bilan amali boshqacha bo'lgan shaxslar shakllanishiga sabab bo'lganligi.

Mustaqillik arafasida O'zbekiston maktablarida o'qitiladigan predmetlar orasida birinchi bo'lib adabiyot yangilanganligi. Uning pedagogik manfaatlardan kelib chiqqan holda to'lig'icha estetik asoslarga bo'ysundirilganligi. Maktab adabiy ta'limiga Yassaviy, Mashrab, Fmrat, Cho'lpon, Usmon Nosir singari iste'dod egalari yozgan asarlar kirib kelganligi

Adabiy ta'lim asoslari

Adabiyot o'qitishning maqsadi, vazifalari va mazmuni adabiy ta'limning asosini tashkil etuvchi tushunchalar ekani. Maktabda adabiyot o'qitishdan *maqsad* o'quvchilarda ezgu ma'naviyat shakllantirishdan iboratligi. Adabiy ta'limning vazifalari a) oddiy o'quvchidan kitobxon o'quvchi; b) kitobxon o'quvchidan o'qiganlarini anglaydigan o'quvchi; v) anglaydigan o'quvchidan tahlillay oladigan o'quvchi; g) tahlil qiladigan o'quvchidan muayyan asar haqidagi fikrini og'zaki va yozma tarzda ifoda eta oladigan o'quvchi tarbiyalash ekanligi. Adabiyot o'qitishning mazmuni dastur, darslik, o'quv va metodik qo'llanmalar, ko'rsatmali qurollarda ifoda etilishi.

Adabiy ta'lim metodlari

Ta'lim metodi tushunchasi o'qituvchi tomonidan o'quvchining o'rganish ob'ekti ustidagi faoliyatini tashkil etishi va buning natijasida o'quvchi tomonidan ta'lim mazmunini o'zlashtirish jarayonining amalga oshirishini anglatishi. Ta'lim metodlari quyidagicha tasnif etilganligi: 1. Ijodiy o'qish. 2. Evristik metod. 3. Tadqiqiy metod 4. Reproduktiv metod.

Adabiy-nazariy tushunchalarni o'rgatish

Adabiy-nazariy tushunchalar adabiy ta'limning ilmiy-falsafiy asosi ham ekanligi. Adabiyot nazariyasidan etarlicha bilimga ega bo'lmagan o'quvchi badiiy adabiyotning nozikligini, badiiy so'zning joziba qudratini tuya olmasligi.

Adabiyot o'qitishda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish

Adabiyot darslarini uyushtirishda 5-7-sinf bolalari (o'smirlar)ga xos alohida biologik, psixologik va pedagogik xususiyatlar hisobga olinishi zarurligi. Maktabda 8-sinfdan boshlab adabiyot o'qitish ancha murakkablashishi zarurligi. 8-9-sinf o'quvchilari (o'spirinlar)da analitik fikrlash kuchliroq ekanligi.

Ijodkor tarjimai holini o'rgatish

Adabiy ta'limda yozuvchilar umrbayoni ikki sababga ko'ra o'rganilishi. Birinchidan, adiblar bolalar uchun ma'naviy namuna maktabi ekanligi. Ikkinchidan, adiblarning hayot yo'li, sa'biyasi, ma'lum darajada, aks etgani sababli asarlarini tushunishga kalit bo'lishi. Lekin adabiyot saboqlarini tarjimai holni o'rganish darslariga aylantirish kerak emasligi. 5-8-sinflarda yozuvchi tarjimai holini o'rgatish uchun o'qituvchi vaqt sarflamasligi, bu xil ma'lumotlarni o'quvchilar darslikdan mustaqil o'lashtirishlari lozimligi. 9-sinfdan e'tiboran ijodkor umrbayoniga vaqt ajratish mumkinligi.

Badiiy asarning o'quv tahlili

Badiiy tahlil a) ilmiy - filologik; b) o'quv - didaktik singari ikki turga bo'linishi. Didaktik tahlil tahlilchilar ishtirokiga ko'ra: a) individual; b) guruhiy; v) ommaviy singari uch turga bo'linishi. Adabiy ta'limda asarlar: 1) Yaxlit; 2) Obrazlar bo'yicha; 3) Muammoli yo'llarda tahlil qilinishi. O'quv tahlilida adabiy turga xos xususiyatlarni hisobga olishning muhimligi. Epik asarlarni o'rgatish. Epik asarlar tahlilida tafsilotlar va ularda personajlar tutgan o'ringa e'tibor qaratish lozimligi. O'quvchilarning o'lashtirmay qolishlaridan cho'chib, epik asar sujetini aytib berish mumkin emasligi.

Lirik asarlarni o'rgatish. Lirik asarda ifodalangan tuyg'uni his etish, undan ta'sirlanish uchun bola tasvirlanayotgan tuyg'uni kechirishi kerakligi. Lirikani his qilish adabiyot darslarini o'lashtirishga emas, balki o'quvchini o'zga odam holatini tuyushga o'rgatish uchun zarurligi.

Dramatik asarlarni o'rgatish. Dramatik asar tahlili yaxshi bo'lishi uchun o'quvchilarga drama nazariyasidan ma'lumot berish lozim ekanligi. O'quvchilar remarka, luqma, butaforiya, dekoratsiya, musiqa, mizanstsena, sahna, ko'rinish, parda, personaj singari atamalar anglatadigan tushunchalarni bilgandagina dramatik asarni qabul etishi mumkinligi.

Ko'rsatmali qurollardan foydalanish

Ta'limning ko'rsatmaliligi tamoyili didaktikaning metodologik asosi bo'lmish bilish nazariyasidan kelib chiqqanligi. Ko'rsatmali qurollarning adabiy ta'limda qo'llaniladigan turlari zamonaviy pedagogika tomonidan 1. Tabiiy ko'rsatmalilik. 2. Tasviriy ko'rsatmalilik. 3. Grafik ko'rsatmalilik. 4. Badiiy so'z ko'rsatmaliligi tarzida tasnif etilishi.

Adabiyotdan sinfdan tashqari ishlar

Sinfdan tashqari ishlar tarbiyalanuvchilarda ijodkorlik mayllarini uyg'otishi bilan ahamiyatli ekanligi. Adabiyot bo'yicha sinfdan tashqari ishlar a) adabiy konferentsiya; b) adabiy uchrashuv; v) adabiy bahslar; g) adabiy montaj (quroq); d) adabiy ko'rgazmalar; e) adabiy kechalar singari turlari mavjudligi.

Adabiyot bo'yicha fakultativ mashg'ulotlar

Fakultativ mashg'ulotlar 7-sinfdan boshlanishi, ularni tanlash ixtiyoriy, ammo qatnashish majburiy. Adabiyotdan fakultativ mashg'ulotlarning asosiy vazifasi o'quvchilarning qiziqishini chuqurlashtirish ekanligi. Fakultativ mashg'ulot qatnashchilari miqdorining 15 nafardan oshiq bo'lmasligi kerakligi.

Adabiyot to'garagi faoliyatini tashkil etish

Badiiy so'zga muhabbat qo'ygan yoshlarni rag'batlantirishning eng yaxshi vositasi adabiyot to'garagi ekanligi. Adabiyot to'garagida ko'pi bilan 10-15 odam ishtirok etishi lozimligi.

To'garaklarning 1. Adabiy-ijodiy to'garak. 2. Drama to'garagi. 3. Ifodali o'qish to'garagi. 4. Adabiy o'lkashunoslik singari turlari borligi.

Adabiyot darslarini kuzatish va tahlillash

Dars tahlilining a) ilmiy; b) metodik; v) didaktik; g) umumpedagogik singari turlari mavjudligi. Darsni to'g'ri kuzatish va tahlil qilish adabiyot o'qituvchisida ilg'or tajribalarni qaror topdirish yo'li ekanligi.

Yillik mavzuli reja tuzish

Adabiyot o'qitishni yo'lga qo'yishda uni to'g'ri rejalashtirishning muhim ekanligi. O'qituvchi tasdiqlangan dastur asosida har bir sinf uchun o'zi yillik reja tuzishi shart ekanligi. Negaki, rejada har bir maktab va sinfdagi o'ziga xos jihatlar hisobga olinishi zarurligi. O'qituvchi yillik reja tuzishda o'quv choraklarida o'tkaziladigan darslar, yozma ishlar miqdori aks etishi.

Bir soatlik darsning reja-ko'chirmasini tuzish

Adabiyot o'qituvchisi yillik mavzuli rejaga tayanib, har bir soatlik darsi uchun reja-ko'chirma tuzishi zarurligi. Unda dars jarayonidagi har bir nuqta, shuningdek, o'quvchilarning imkoniyatlari, o'ziga xosliklari hisobga olinishi kerakligi. Ko'chirma-rejada o'quvchiga beriladigan savollar aks etishi.

YOzma ishlar va ularni o'tkazish

YOzma nutq inson shaxsi takomilida alohida mavqega egaligi. Insho arabcha 1. Paydo qilmoq, yaratmoq. 2. Ijod, sochma asar. 3. YOzuv, xat ma'nolarini bildirishi va ular shakliga ko'ra a) og'zaki insho; b) yozma insho; pedagogik maqsadiga ko'ra: a) ta'limiy insho; b) nazorat insho; mavzusiga ko'ra: a) adabiy insho; b) erkin insho; v) adabiy-ijodiy insho, janriga ko'ra: a) rivoya insho; b) tasviriy insho; v) muhokama insho; g) taqriz insho tarzida tasniflanishi.

YOzma ishlarni tekshirish va baholash

Inshodagi xatolarning a) qo'pol; b) qo'pol bo'lmagan singari turlarga bo'linishi. Qo'pol xatolar bahoga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi. Bir-ikki uslubiy, besh-olti imlo, besh-olti tinish jami o'n to'rt-o'n besh xatoga yo'l qo'yilgan insholarning ham ijobiy baholanishi mumkinligi.

Amaliy mashg'ulotlar

Adabiy-nazariy tushunchalarni o'rgatish. Ijodkor tarjimai holini o'rgatish. Ifodali o'qitish metodikasi. Badiiy asarlarni o'quv tahlili qilish. Adabiyot darslarida ko'rsatmali qurollardan foydalanish. Adabiyotdan sinfdan tashqari ishlarni o'tkazish. Adabiyot darslarini kuzatish va tahlil qilish. Bir soatlik dars ko'chirma-rejasini tuzishni o'rganish. Yillik mavzuli reja tuzishni o'rganish. YOzma ishlarni o'tkazish, tekshirish va baholash.

Laboratoriya mashg'ulotlari

5-sinfda xalq ertaklarini o'rgatish yuzasidan mashg'ulot. 6-sinfda hikoyalarni o'rgatish yuzasidan mashg'ulot. 7-sinfda xalq dostonlarini o'rgatish yuzasidan mashg'ulot. 7-sinfda adabiy dostonlarni o'rgatish yuzasidan mashg'ulot. 8-sinfda romanlarni o'rgatish yuzasidan mashg'ulot. 8-sinfda drama namunalarini o'rgatish yuzasidan mashg'ulot. 9-sinfda chet el adabiyoti namunalarini o'rgatish yuzasidan mashg'ulot. 9-sinfda mumtoz lirika namunalarini o'rgatish yuzasidan mashg'ulot.

Seminar mashg'ulotlari

Adabiyot o'qitish metodikasi fan sifatida. Adabiyot o'qitishning pedagogik tizimdagi fanligini ta'minlagan omillar. O'zbekistonda adabiyot o'qitish tarixi. Xalq pedagogikasi va yozma manbalardagi adabiy ta'limga doir qarashlar o'rganiladi. Adabiy ta'lim asoslari. Adabiyot o'qitishning nazariy va Amaliy asoslari ko'rsatibberiladi. Adabiy ta'lim metodlari. Ta'lim jarayonida o'quvchi ham o'qituvchi kabi sub'ekt ekani, buni qilish yo'llari o'rganiladi. Adabiy ta'limda o'quvchi yoshini hisobga olish. Adabiyot umuman emas, balki muayyan yoshdagi o'quvchilarga o'qitilishi o'rganiladi. Ijodkor tarjimai holini o'rgatish. Adib tarjimai holi qachon va nima uchun o'rgatilishi tekshiriladi. Adabiyot bo'yicha fakultativ mashg'ulotlar. Ta'limni chuqurlashtirish bola shaxsini barkamollashtirish yo'li ekani o'rganiladi. YOzma ishlarni tekshirish va baholash. Insholarni o'tkazish va tekshirib, baholashning nazariy asoslari o'rganiladi.

Mustaqil ish

Lirik asarlarni o'rgatishda ilg'or pedtexnologiyadan foydalanish. Epik asarlarni o'qitishda o'quvchilar faolligini oshirish. Dramatik asarlarni o'tishda muammoli ta'limni yo'lga qo'yish. She'riy asarlar tahlili malakasini egallash. Nasriy asarlar tahlili ko'nikmasiga ega bo'lish. Sahna asarlarini o'tish malakasini shakllantirish. O'quvchilarda kitobxonlik xususiyatlarini shakllantirishni o'rganish. Adabiyot to'garagi ishini yo'lga qo'yishni o'rganish.

Darslik va o'quv qo'llanmalar ro'yxati

Asosiy

1. Dolimov S., Ubaydullaev H., Ahmedov Q., Adabiyot o'qitish metodikasi, -T.: "O'qituvchi", 1967.
2. Yo'ldoshev Q. va b.q. Adabiyot o'qitish metodikasi. -T.: 1994.
3. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. -T.: "O'qituvchi", 1996.
4. To'xlijev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. -T.: "Yangi asr avlodi", 2006.

Qo'shimcha

5. Boboev T. She'r ilmi ta'limi. -T.: "O'qituvchi", 1999.
6. Yo'ldoshev Q. Adabiyot saboqlari 7. -T.: "Sharq", 2005.
7. Dolimov S. Ta'limiy bayon va insho. -T.: "O'qituvchi", 1968.
8. Mahdiev O. Insho qanday yoziladi. -T.: 1991.

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI
AL XORAZMIY NOMIDAGI URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

«Tasdiqlayman»

O`quv ishlari prorektori

_____dots.B.S.Qalandarov

_____2007 y.

«ADABIYOT O`QITISH METODIKASI» KURSI

I S H C H I D A S T U R I

Bilim sohasi - 200000 Gumanitar fanlar va san`at

Ta'lim sohasi – 220000 Gumanitar fanlar

Ta'lim yo`nalishi: 5220100 Filologiya (o`zbek filologiyasi)

Urganch – 2007

O'ZBEK FILOLOGIYASI bakalavr yo'nalishi 3-bosqich talabalari uchun 6 semestrda umumiy auditoriya 72, shundan maruzaga 36 soat, amaliy mashg'ulotlariga 20 soat, seminar ishiga 18 soat, mustaqil ta'lim 58 soat rejalashtirilgan. Dastur Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining O'zbek filologiyasi fakulteti tavsiyasi bilan O'zMU ilmiy-metodik Kengashi tasdiqlagan dastur (Universitet, Toshkent, 2006 y.) asosida tuzildi, Urganch davlat universiteti.

“O'zbek adabiyoti” kafedra majlisining 27 avgust 2007 y. 1-sonli bayonnomasi bilan tasdiqlash uchun tavsiya qilindi.

Kafedra mudiri _____ dots. G.O.Eshchonova

Filologiya fakulteti Ilmiy Kengashi majlisining '30' avgust 2007 y.. 1- sonli bayonnomasi bilan tasdiqlashga tavsiya qilindi.

Fakultet dekani _____ dots. O.O.Cho'ponov

Tuzuvchi:

dots.G.O.Eshchonova

MUNDARIJASI

1. Kirish. «Adabiyot o`qitish metodikasi» fanining maqsadi, vazifalari, uning o`quv jarayonidagi o`rni, talabalar bilimiga qo`yiladigan talablar.
2. Auditoriya mashg`ulotlarining ko`lami, o`qitish va bilimni baholash rejasi, fanning dastur bilan taminlanishi.
3. Maruza va amaliy, seminar mashg`ulotlarning mavzulari, mazmuni va metodik qo`llanmalar.
4. Fanni o`qitishda yangi pedagogik va informatsion texnologiyalar qo`llaniladigan mashg`ulotlar.
5. Mustaqil ta`limga berilgan darslarning turi va mazmuni.
6. Reyting nazorati turlari, ularning soni, yuqori bali va o`zlashtirishni baholash usullari.
7. Fan bo`yicha talaba bilimini baholash mezonlari.
8. Fan bo`yicha o`kuv-metodik manbalar. Asosiy va qo`shimcha adabiyotlar bilan ta`minlanish darajasi.

1. Adabiyot o`qitish metodikasi fanining maqsad va vazifalari, uning o`quv jarayonidagi o`rni va talabalar bilimiga qo`yiladigan talablar

- Adabiyot o`qitishning asosiy tamoyillari va usullari haqida bilim berish.
- Adabiyot o`qitish nazariyasi va amaliyoti bilan tanishtirish.
- Adabiyot o`qitishning zamonaviy pedagogik texnologiyasi asoslarini o`rganish.
- Adabiyot ta'limini rejalashtirish usullarini o`rgatish.
- Maktabda adabiyot fanining o`rni va roli haqida chuqur ma'lumot berish.
- Adabiyot o`qitishning yoshlar tarbiyasida hal qiluvchi vazifa bajarishini o`rganish

Kursni o`qitishdagi asosiy vazifalar.

- Adabiyot darslarida komil inson tarbiyasini nazarda tutish.
- Badiiy asarning estetik hodisa ekanligidan foydalanib, adabiyot darslarida yoshlarni estetik jihatdan tarbiyalash.
- Adabiyot va ijtimoiy hayot munosabatlari haqida ma'lumot berish.
- Adabiyotdan ish rejalari quyishga o`rgatish.
- Adabiyot darslarining reja konspektlarini tuzishga o`rgatish.
- Talabalarni dars mashg`ulotlarini kuzatish va tahlil qilishga o`rgatish.

1. Auditoriya darsining o`quv rejasi va fan dasturi bilan ta'minlanishi

2.

Jami soat ko'lami	Ma'ruza	Semi Nar	Amaliy	Mustakil ish	Talabalarning ishchi dastur bilan ta'minlanishi
130	36	16	20	58	100%

ADABIYOT O'QITISH METODIKASI FANIDAN ISHCHI DASTUR

(ma'ruza 36 soat)

№	Mavzuning nomi	Mavzuning mazmuni	Soat	Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar	Ko'rgazmali qurollar, yozma materiallar
1.	Adabiyot o'qitish metodikasi fan sifatida	Adabiyot o'rganishning qonuniyatlari va yo'llari bilan «Adabiyot o'qitish metodikasi» fani shug'ullanishi, uning millat ma'naviyatini shakllan-tirishdagi o'rni. Adabiyot o'qitish metodikasining o'z tadqiqot ob'ekti, bu manbaning ijtimoiy ahamiyati va bu fanning kuzatish, anketa so'rovi, maktab hujjatlarini o'rganish, o'quvchilarning yozma ishlarini tadqiq etish, og'zaki javoblarni tekshirish singari ilmiy-tadqiqot metodlari bor-ligi. Millatning taraqqiyoti uning ma'naviyatiga, milliy ma'naviyat esa, adabiy ta'limga bog'liq ekani.	2	1,2, 3,4	Dolimov S. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Yo'ldoshev va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.
2.	Turkistonda adabiyot o'qitish tarixi.	Ko'pchilik turkiy xalqlar singari o'zbek xalqining ham qadimdan yoshlarni estetik tarbiyalashga e'tibor qaratganligi. O'rxun-Enasoy bitiktosh-larida bobolarning badiiy so'zga baland baho berganligini ko'rsatish. Turkistonga islom yoyilgach, adabiy ta'lim ravnaq topganligi. Maktab va madrasa talabalariga faso-hat ilmi, notiqlik san'ati o'rgatilganligi. Milliy ta'lim, adabiyot o'qitishdan iborat bo'lganligi.	2	2,3,5	Dolimov S. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. To'xliiev B. Adabiyot o'qitish metodikasi.

3.	Adabiy ta'lim asoslari.	Adabiyot o'qitishning maq-sadi, vazifalari va mazmuni adabiy ta'limning asosini tashkil etuvchi tushunchalar ekani. Maktabda adabiyot o'qitishdan maqsad o'quvchi-larda ezgu ma'naviyat shakllantirishdan iborat-ligi. Adabiy ta'limning vazifalari a) oddiy o'quvchidan kitobxon o'quvchi; b) kitobxon o'quvchidan o'qiganlarini anglaydigan; v) anglaydigan o'quvchidan tahlillay oladigan o'quvchi; g) tahlil qiladigan o'quvchidan muayyan asar haqidagi fikrni og'zaki va yozma tarzda ifoda eta oladigan o'quvchi tarbiyalash ekanligi. Adabiyot o'qitishning mazmuni, dastur, darslik, o'quv va metodik qo'llanmalar, ko'rsatmali qurollarda ifoda etilishi.	2	1,2,3,4,5	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari.
4.	Adabiy ta'lim metodlari	Ta'lim metodi tushunchasi o'qituvchi tomonidan o'quv-chining o'rganish ob'ekti ustidagi faoliyatini tash-kil etishi va buning natijasida o'quvchi tomoni-dan ta'lim mazmunini o'zlashtirish jarayonining amalga oshishini anglatishi. Ta'lim metodlari quyida-gicha tasnif etilganligi: 1. Ijodiy o'qish. 2.Evristik metod. 3. Tadqiqiy metod. 4. Reproduktiv metod.	2	1,2,3,5,7	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Dolimov S. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi
5.	Adabiy-nazariy tushunchalar ni o'rgatish.	Adabiy-nazariy tushunchalar adabiy ta'limning ilmiy-falsafiy asosi ham ekanligi. O'quvchilarning badiiy so'zning joziba qudratini tuya olishiga o'rgatish.	2	1.2,3,4,5	Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitish metodikasi. Boboev T. She'r ilmi ta'limi.
6.	Adabiyot o'qitishda o'quvchilarni ng yosh	Adabiyot darslarini uyushtirish-da 5-7 sinf bolalari (o'smirlari)ga xos alohida biologik, psixologik va pedagogik xususiyatlar hisobga	2		Dolimov S. va boshqalar. Adabiyot o'qitish

	xusu-siyatlarini hisobga olish.	olinishi zarurligi. Maktabda 8-sinf dan boshlab adabiyot o'qitish ancha murakkablashishi zarurligi. 8-9 sinf o'quvchilari (o'spirin-lar) da analitik fikrlash kuchliroq ekanligi.			metodikasi. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari.
7.	Ijodkor tarjimai holini o'rgatish.	Adabiy ta'limda yozuvchilar umrbayoni ikki sababga ko'ra o'rganilishi. Birinchidan, adiblar bolalar uchun ma'naviy namuna maktabi ekanligi. Ikkinchidan, adiblarning hayot yo'li, sa'j'iyasi, ma'lum darajada, aks etgani sababli asarlarini tushunishga kalit bo'lishi. Lekin adabiyot saboqlarini tarjimai holni o'rganish darslariga aylantirish kerak emasligi. 5-8-sinflarda yozuvchi tarjimai holini o'rgatish uchun o'qituvchi vaqt sarflamasligi, bu xil ma'lumotlarni o'quvchilar darslikdan mustaqil o'zlashtirishlari lozimligi. 9-sinf dan e'tiboran ijodkor umrbayoniga vaqt ajratish mumkinligi.	2	3.5	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.
8.	Ifodali o'qitish metodikasi.	Ifodali o'qish birinchi navbatda, asar ruhini his etish, uning mazmunidan kelib chiqadigan ifodani topa bilish ko'zda tutilmog'i zarurligi. Shuningdek, asar matnini o'quvchiga etkazish, muallif nazarda tutgan ta'sirni etkazish yo'li ekanligi.	2	1,2,3,5,1 1	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Hojjahmedov A. Maktabda aruz nazariyasini o'rganish.
9.	Badiiy asarning o'quv tahlili.	Badiiy tahlilning a) ilmiy-filologik; b) o'quv-didaktik kabi ikki turga bo'linishi. Didaktik-o'quv tahlilining o'zi tahlilchilar ishtirokiga ko'ra: a) individual-yolg'iz; b) guruh; v) ommaviy singari uch turga	2		Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.

		bo'linishi. Maktab adabiy ta'limida badiiy asarlar: 1) Muallifga ergashib yoki yaxlit; 2) obrazlar bo'yicha; 3) Muammoli singari yo'lda tahlil qilinishi.			
10	Ko'rsatmali qurollardan foydalanish	Ta'limning ko'rsatmaliligi tamoyili didaktikaning metodologik asosi bo'lmish bilish nazariyasidan kelib chiqqanligi. Ko'rsatmali qurollarning turlari zamonaviy pedagogika tomonidan 1) Tabiiy ko'rsatmalilik; 2) Tasviriy ko'rsatmalilik; 3) Grafik ko'rsatmalilik; 4) Badiiy o'quv ko'rsatmalilik tarzida tasnif etilishi.	2	1,2,5	Dolimov S. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Yo'ldoshev Q. Adabiy saboqlar.
11	Adabiyotdan sinfdan tashqari ishlar.	Sinfdan tashqari ishlar tarbiyalanuvchilarida ijodkorlik mayllarini uyg'otish bilan ahamiyatli ekanligi. Adabiyotdan sinfdan tashqari ishlarining a) adabiy konferentsiya; b) adabiy uchrashuv; v) adabiy bahslar; g) adabiy montaj; d) adabiy ko'rgazmalar; e) adabiy parchalar kabi turlari mavjudligi.	2	1,2,3,5	Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitish metodikasi. To'xliiev B. Adabiyot o'qitish metodikasi.
12	Adabiyot bo'yicha fakultativ mashg'ulotlar	Fakultativ mashg'ulotlarni tanlash ixtiyoriy, qatnashish majburiyligi. Adabiyot darsliklaridagi asosiy vazifa o'quvchilarni qiziqitirish bo'lsa, fakultativ mashg'ulotlardagi vazifa qiziqishni chuqurlashtirish ekanligi. Fakultativ dars qatnashchilari miqdorining 15 nafardan oshmasligi, o'quvchilarga odatdagi yo'sinda baho qo'yilmasligi	2	2,3,5	Dolimov S. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.
13	Adabiyot to'garagi faoliyatini tashkil etish.	Adabiyot to'garagining badiiy adabiyotga ixlos qo'ygan yoshlarni qo'llab-quvvatlashning eng muhim vositasi ekanligi. To'garak-larning 1) Adabiy-ijodiy; 2) Drama. 3) Ifodali o'qish; 4) Adabiy o'lkashunoslik kabi turlarni borligi.	2	1,5	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.

14	Adabiyot darslarini tahlillash	Dars tahlilining ilmiy, metodik didaktik va umumpedagogik singari turlari mavjudligi. Darsni to'g'ri kuzatish va tahlil qilish. Adabiyot o'qituvchi-sida ilg'or tajribalarni shakllantirishda muhim rol o'ynashi.	2	1,3,5	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Yo'ldoshev va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.
15	Yillik mavzuli reja tuzish.	Adabiyot o'qitishni yo'lga qo'yishda uni to'g'ri rejalashtirishning muhim ekanligi. Adabiyot o'qituvchi-sining dastur asosida har bir sinf uchun yillik reja tuzishi shart ekanligi. Yillik rejada o'kuv choraklarida o'tkaziladigan dars-lar, yozma ishlar miqdori aks etishi.	2	1,3,5	Yo'ldoshev Q. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.
16	Bir soatlik darsning reja-ko'chirmasini tuzish.	Adabiyot muallimi yillik mavzuli rejaga tayangan holda har bir soat darsi uchun reja-ko'chirma tuzishi kerakligi. Bir soatlik darsning reja-ko'chirmasida dars jarayonidagi har bir nuqta sinf o'quvchilarining imkoniyatlari hisobga olinishi zarurligi.	2	1,3,5,7	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Yo'ldoshev Q. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.
17	Yozma ishlar va ularni o'tkazish.	Yozma nutq barkamolligi inson shaxsi takomilida alohida mavqega egalili. Insho tasnifi: Pedagogik maqsadga ko'ra: a) ta'limiy insho; b) nazorat insho. Shakliga ko'ra: a) og'zaki insho; b) yozma insho. Mavzusiga ko'ra: a) adabiy insho; b) erkin insho; v) adabiy-ijodiy insho. Janriga ko'ra: a) rivoya insho; b) tasviriy insho; v) muhokama insho ; g) taqriz insho.	2	1,2,3,5,8,9	Yo'ldoshev Q. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Madaev O. Insho qanday yoziladi.

18	Yozma ishlarni tekshirish va baholash.	Inshodagi xatolarning: a) qo'pol; b) qo'pol bo'lmagan kabi turlarga bo'linishi. Qo'pol xatolargina bahoga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi. Bir ikki uslubiy, besh-olti imlo, besh-olti tinish, jami o'n to'rt xatoga yo'l qo'ygan insholarni ham ijobiy baholanishi mumkinligi	2	2,3,5	Dolimov S. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Yo'ldoshev Q. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.
-----------	--	---	----------	-------	---

AMALIY MASHG'ULOTLAR

№	M a v z u	Mavzuning mazmuni	soat	Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar	Ko'rgazmali qurollar va yozma materiallar
1	Adabiy nazariy tushunchalarni o'rgatish.	Adabiy-nazariy tushunchalar ta'limning ilmiy-falsafiy asosi xam ekanligini nasriy matnlarni taxlil etish davomida kuzatish	2	4,5,6,7.	Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitish metodikasi. Boboev T. She'r ilmi ta'limi.
2.	Ijodkor tarjimai xolini o'rgatish.	Adabiyot darslarida yozuvchi umr bayoni o'quvchilar uchun ma'naviy namuna maktabi bo'la olishi va ularning xayot yo'li ma'lum darajada asarlarida aks etgani sababli o'rganilishi. 9-sinfdan boshlab ijodkor tarjimai holini o'rganishga alohida vaqt ajratish mumkinligi haqidagi ma'lumotlarni kengaytirish.	2	2,3,5,7.	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.

3.	Ifodali o'qitish metodikasi.	Ifodali o'qitish nafaqat tinish belgilari va mantiqiy urg'uni o'rinli qo'llash va diktsiyani joyiga qo'yish emas, balki asar ruhini his qilish, uning mazmunidan kelib chiqadigan ifodani topa bilish ekanligini amaliy kuzatish.	2	3,5,11.	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Hojiahmedov A. Maktabda aruz nazariyasini o'rganish.
4	Badiiy asarni tahlillash.	Badiiy tahlilda nimani? Qanday? Nima uchun? Savollariga javob topish asosiy maqsad ekanligi. Tahlilda fikrlar rang-barangligiga asosiy e'tibor qaratilishi. Badiiy asarlarning muallifga ergashib yoki yaxlit obrazlar bo'yicha muammoli singari yo'lda tahlil qilinishiga erishish. Badiiy tahlilda nimani? Qanday? Nima uchun? savollariga javob topish asosiy maqsad ekanligi. Tahlilda fikrlar rang-barangligiga asosiy e'tibor qaratilishi. Badiiy asarlarning muallifga ergashib yoki yaxlit obrazlar bo'yicha, muammoli singari yo'lda tahlil qilinishiga erishish.	2	1,3,5,6,12.	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.
5.	Adabiyot darslarida ko'rsatmali qurollardan foydalanish.	Ta'limning ko'rsatmaliligi ta'lim yili didaktikasining metodologik asosi bo'lmish bilish nazariyasidan kelib chiqqanligi. Adabiy ta'limda qo'llaniladigan ko'rsatmali qurollardan foydalanish malakasini hosil qilish.	2	1,2,3,5.	Dolimov S. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Yo'ldoshev Q. Adabiy saboqlar.
6.	Adabiyotdan sinfdan tashqari ishlarni o'tkazish.	Sinfdan tashqari ishlarning o'quvchilarda ijodkorlik mayllarini uyg'otish bilan ahamiyatli ekanligini amaliyotda ko'rib o'tish.	2	1,2,3,5.	Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitish metodikasi. To'xlijev B. Adabiyot

					o`qitish metodikasi.
7.	Adabiyot darslarini kuzatish va tahlillash.	Dars tahlilining ilmiy, metodik, didaktik va umumpedagogik kabi turlari mavjudligi. Darsni to`g`ri kuzatish va tahlil qilish adabiyot o`qituvchisida ilg`or tajribalarni qaror toptirish yo`li ekanligiga erishish.	2	1,3,5.	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o`qitish metodikasi. Yo`ldoshev va boshqalar. Adabiyot o`qitish metodikasi.
8	Yillik mavzuli reja tuzish.	Tasdiqlangan dastur asosida 5-11- sinflar uchun yillik reja namunasi ustida mashg`ulot.		1,3,5.	Yo`ldoshev Q. va boshqalar. Adabiyot o`qitish metodikasi.
9	Bir soatlik darsning reja-ko`chirmasi (konspektini) tuzish.	Yozma ishlar va ularni kuzatish. Yozma nutq barkamolligi, inson shaxsi takomilida alohida mavqega egaligi. Inshoning adabiy, erkin, adabiy-ijodiy, rivoya, tasviriy, muhokama, taqriz kabi turlarini amaliyotda ko`rib chiqish.	2		Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o`qitish metodikasi. Yo`ldoshev Q. va boshqalar. Adabiyot o`qitish metodikasi.
10	Yozma ishlarni o`tkazish va ularni baholash	Adabiyot o`qituvchisi yillik mavzuni rejaga tayanib, har bir darsi uchun reja-ko`chirma (konspekt) tuzish zarurligi. Unda dars jarayonidagi har bir nuqta, shuningdek, o`quvchilarning imkoniyatlari, alohidaliklari hisobga olinishi shartligi. Ko`chirma-rejada o`quvchilarga beriladigan savollar va topshiriqlar aks etishni amalda ko`rsatishiga erishish.		2.3.5.	Dolimov S. va boshqalar. Adabiyot o`qitish metodikasi. Yo`ldoshev Q. va boshqalar. Adabiyot o`qitish metodikasi.

Seminar mashg'ulotlar

№	M a v z u	Mavzuning qisqacha mazmuni	soat	Adabiyotlar	Ko'rgazmali qurollar
1.	Adabiyot o'qitish metodikasi fan sifatida	Adabiyot o'rganishning qonuniyatlari va yo'llari bilan «Adabiyot o'qitish metodikasi» fani shug'ullanishi, uning millat ma'naviyatini shakllantirishdagi o'rni. Adabiyot o'qitish metodikasining o'z tadqiqot ob'ekti va metodlari o'rganiladi..	2	1,2,3,5	Zunnunova va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. Yo'ldoshev Q. Adabiy saboqlar.
2.	O'zbekistonda adabiyot o'qitish tarixi	Xalq pedagogikasi va yozma manbalardagi adabiy ta'limga oid qarashlar, mulohazalar tahlil qilinadi.	2	1,2,3	Dolimov S. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi.
3.	Adabiy ta'lim asoslari	Adabiyot o'qitishning nazariy va amaliy asoslari ko'rsatib beriladi.	2	1,3,4,5	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi
4.	Adabiy ta'lim metodlari	Ta'lim metodi tushunchasi ham, ijodiy ta'lim jarayonida o'quvchi ham o'qituvchi kabi sub'ekt ekani. Buni amalga oshirish yo'llari o'rganiladi.	2	1,4,5	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi
5	Adabiy ta'limda o'quvchi yoshini hisobga olish	Adabiyot umuman emas, balki muayyan yoshdagi o'quvchilarga ya'ni turli sinflardagi o'quvchilarga yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qitilishi o'rganiladi.	2	1,3,4,5	Dolimov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi
6.	Ijodkor tarjimai holini o'rgatish.	Ijodkor tarjimai holi birinchidan, adiblar o'quvchilar uchun ma'naviy, namuna maktabi bo'la olganligi, ikkinchidan, ularning hayot yo'li, sa'jyasi ma'lum darajada aks etgani sababli asarlarini tushunishga kalit bo'lgani uchun o'rganilishi haqida fikr yuritiladi.	2	1,2,3,5	Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi
7.	Adabiyotdan fakultativ mashg'ulotlar.	Fakultativ mashg'ulotlarning ta'limni chuqurlashtirish, bola shaxsini barkamallashtirish yo'li ekanligi, bu mashg'ulotlarning tarkibi va mazmuni uni rejalashtirish yo'llari o'rganiladi.	2	1,3,5,7	Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitish metodikasi

8.	Yozma ishlarni tekshirish va baholash	Insholarni o'tkazish va tekshirib baholashning nazariy asoslari tahlil qilinadi.	2	1,3,5,7,9	To'xliev va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi
----	---------------------------------------	--	---	-----------	---

Fanni o'qitishda yangi pedagogik va axborot texnologiyalar

№	O'tiladigan mavzu nomi	Vaqt	Dars turi	Dars jarayonida qo'llaniladigan jihozlar
1	Adabiyot o'qitish metodikasining fan sifatida o'rganilishi.	Yanvar III hafta	ma'ruza	Kartochkalar, testlar, she'r matnlari va doska.
2	Adabiyot darslarida o'quvchilarni ifodali o'qishga o'rgatish.	Fevral II hafta	ma'ruza	Savollar to'plami, testlar, she'r matnlari.
3	Lirik asarlarni o'rganish metodikasi.	Fevral IV hafta	ma'ruza	Matnlardan parchalar, kartochkalar, savollar.
4	Dramatik asarlarni o'rganish metodikasi.	Mart II hafta	ma'ruza	Ko'rgazmali jihozlar, she'r matnlari, testlar.

5. Mustaqil dars turlari va mazmuni

№	Mavzu nomlari	Soat	Nazorat turi	Vaqt
1	Lirik asarlarni o'rgatishda ilg'or pedtexnologiyalardan foydalanish.	4	Savol-javob	Fevral
2	Epik asarlarni o'qitishda o'quvchilar faolligini oshirish.	4	Seminar	Mart
3	Sahna asarlarini o'qitish malakasini shakllantirish.	4	Seminar	mart
4	She'riy asarlar tahlili malakasini egallash.	4	Seminar	Aprel
5	Nasriy asarlar tahlili ko'nikmasiga ega bo'llish.	4	Seminar	Aprel
6	O'quvchilarning yozma nutqini o'stirish. Yozma nutqning mohiyati.	4	Amaliy	Aprel
7	O'quvchilarning sinfdan tashqari mashg'ulotlarini tashkil qilish	4	amaliy	may
8	O'qitish va ta'lim tarbiya jarayonini rejalashtirish	4	seminar	may
9	O'qituvchi va o'quvchi hamkorligi	4	amaliy	may
10	Badiiy asar tilini o'rganish	4	amaliy	iyun

11	Maktabda yozuvchi tarjimai holini o'rganish	4	amaliy	iyun
12	Maktabda adabiy nazariy tushunchalarni o'rganish	2	amaliy	iyun
	Jami	46		

6. Adabiyot o'qitish metodikasi fanidan ko'p bosqichli reyting nazoratini o'tkazish tartibi

No	Nazorat turlari va boskichlar	soni	Utkazish vakti	Baxolash % xisobida
Joriy baholash	Og'zaki suxbatlar Ezma ish Test Asar tahlili	2 1 1 1	ikki haftada bir har haftada	85
Yakuniy baholash	Kurs bo'yicha uchta savol asosida yozma ish	1	semestr oxirida	15
	Jami	6		100

Reyting nazorat turlari soni, yuqori ball

Turi	VI semestr			Imtixon baxolari	
	Soni	% xisobida	Nazorat	Baxo	Tuplangan % xisobida
JB	5	85	amal.xar	2	0-55
					56-70
YaB	1	15	yozma	4	71-85
Yukori ball		100		5	86-100

BAHOLASH MEZONI

Kundalik nazorat - jarayonida talabalarga quyidagi holatlarda maksimal ball qo'yiladi.

- o'tilgan har bir mavzuni chuqur o'zlashtirishiga va mustaqil ravishda mavzuga dahldor ilmiy adabiyotlar bilan tanishganligiga.

- ma'lum mavzu bo'yicha yozma nazorat o'tkazilganda mavzuga ijodiy yondashilishi va yozma savodxonligiga.

- amaliy mashg'ulotlarga o'zining faoliyati va shaxsiy fikrlari bilan qatnashganligiga.

- ko'p variantda yozma nazorat o'tkaziladi va o'sha nazoratda o'zining ijodiy fikrlari bilan yondashishi va yozma savodxonligiga.

Yakuniy nazorat – jarayonida talabalarga quyidagi holatlarda maksimal ball qo'yiladi.

- mazkur nazorat turi bir necha variantda yozma shaklda o'tkaziladi. Har bir variantda beshtadan savol tayanch so'zlari bilan beriladi. Maksimal ball talabaning mavzuni ijodiy o'zlashtirganligiga, ijodiy yondashishiga va savodxonligiga qarab qo'yiladi.

«Adabiyot o'qitish metodikasi» fanidan yakuniy yozma ishni baholash tartibi

Fan bo'yicha jami 100 ball, shundan yakuniy baholashga 15 ball beriladi. YOzma ish uchun jami 50 variant tuzilgan. Har bir variant 5 savoldan iborat. Har bir savolga 3 ball (maksimal) qo'yiladi.

Talaba berilgan «tayanch» so'z va so'z birikmalarining mazmunini to'liq va lo'nda aks ettirib, ularni bir-biriga mazmunan bog'lab, mantiqiy fikr izchiligiga erishsa, matn imlo va uslubiy xatolardan xoli bo'lsa maksimal balning 86-100%, ya'ni 12.76-15 ball orasida qo'yiladi.

Talaba berilgan «tayanch» so'z va so'z birikmalarining mazmunini lo'nda ochsa-yu ammo ularni mazmunan bog'lab, ba'zi kamchiliklarga yo'l quysa, matn yaratishda mantiqiy izchilikka erisha olmasa unda maksimal balning 71-85%, ya'ni 10.6-12.6 ball orasida qo'yiladi.

Talaba berilgan «tayanch» so'z va so'z birikmalarining mazmunini yuzaki yoritib, ularni mazmunan bog'lashda kamchiliklarga yo'l quysa, ayrim imlo va uslubiy xatolarga yo'l quysa 55-70%, ya'ni 8.26-10.5 ball orasida qo'yiladi.

Talaba berilgan savol va tayanch so'zlarning mazmunini yoritib bera olmasa, shuningdek kamida 3 savolga javob bermasa unda 55% kam ya'ni 8.25 ball va undan kam ball qo'yiladi. Natijada yakuniy baholashdan qoniqarsiz baho olgan hisoblanadi.

**Adabiyot o`qitish metodikasi fani bo`yicha asosiy va qo`shimcha adabiyotlar bilan
ta`minlanishi**

№	Avtorlar	Darslik yoki o`quv qo`llanma	Nashr yili	Nashr tili	Adad i
		Asosiy adabiyotlar:			
1.	Dolimov S. Ubaydullaev Q. Ahmedov Q.	Adabiyot o`qitish metodikasi	T.O`qituvchi, 1967	o`zbek	50
3.	Yo`ldoshev Q, Madaev O, Abdurazzoqov A.	Adabiyot o`qitish metodikasi	T.,Universitet 1994	o`zbek	50
4.	Yo`ldoshev Q.	Adabiyot o`qitishning ilmiy- nazariy asoslari	T.O`qituvchi, 1997	o`zbek	1
		Qo`shimcha adabiyotlar:			
5.	To`xliiev B.	Adabiyot o`qitish metodikasi	T.»Yangi avlod» 2006.	o`zbek	50
6.	Boboev T.	She`r ilmi ta`limi	T.O`qituvchi	o`zbek	1
7.	Yo`ldoshev Q.	Adabiy saboqlar	T.,»Sharq», 2005	o`zbek	3
8.	Dolimov S.	Ta`limiy bayon va insho	T.O`qituvchi, 1968	o`zbek	1
9.	Madaev O.	Insho qanday yoziladi	T.O`qituvchi, 1991	o`zbek	8
10.	Hojiahmedov A.	Maktabda aruz nazariyasini o`rganish	T.,O`qituvchi, 1996	o`zbek	1
11.	Oripov va boshqalar	Ifodali o`qish	T., O`qituvchi, 1997	o`zbek	1
12.	Zunnunov A.	Badiiy asar tahlili	T.,O`qituvchi, 1981.	o`zbek	1

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

O'zbek adabiyoti kafedrası

**«Adabiyot o'qitish metodikasi» fanidan
nazorat savollari to'plami**

Kafedra yig'ilishining 1-sonli bayonnomasi
bilan tasdiqlangan 27 avgust 2007 yil. «O'zbek
adabiyoti» kafedrası mudiri

_____ dots. G.O.Eshchonova

Urganch-2007

Tasdiqlayman:
Kafedra mudiri _____

“ 27 ” avgust 2007 y

DASTUR BAJARILISHINING KALENDARLI REJASI

(ma'ruza, laboratoriya, amaliyot mashg'ulotlari, kurs ishlari)

Fakultet **Filologiya Kurs 3 Akademik guruh - A.B.V**

Fanning nomi - **Adabiyot o'qitish metodikasi**

Ma'ruza o'qiydi – **dots. Eshchonova G.O.**

Maslahat va amaliy mashg'ulotlari olib

Boradi – **dots. Eshchonova G.O.**

Ishlab chiqarish amaliyotini olib

Boradi _____

T/r	Mashg'ulot turlari	Mavzu nomi va nazoratlar turlari	Ajratilgan soat	Bajarilganligi haqida ma'lumot		O'qituvchilar imzosi
				Oy va kun soni	Soatlar	
1	2	3	4	5	6	7
1.	Ma'ruza	Adabiyot o'qitish metodikasi fan sifatida.	2			
2.	Ma'ruza	Turkistonda adabiyot o'qitish tarixi.	2			
3.	Ma'ruza	Adabiy ta'lim asoslari.	2			
4.	Ma'ruza	Adabiy ta'lim metodlari.	2			
5.	Ma'ruza	Adabiy-nazariy tushunchalarni o'rgatish.	2			
6.	Ma'ruza	Adabiyot o'qitishda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish.	2			
7.	Ma'ruza	Ijodkor tarjimai holini o'rgatish.	2			
8.	Ma'ruza	Ifodali o'qitish metodikasi.	2			
9.	Ma'ruza	Badiiy asarning o'quv tahlili.	2			
10.	Ma'ruza	Ko'rsatmali qurollardan foydalanish.	2			
11.	Ma'ruza	Adabiyotdan sinfdan tashqari ishlar.	2			
12.	Ma'ruza	Adabiyot bo'yicha fakultativ mashg'ulotlar.	2			
13.	Ma'ruza	Adabiyot to'garagi faoliyatini tashkil etish.	2			
14.	Ma'ruza	Adabiyot darslarini tahlillash.	2			
15.	Ma'ruza	Yillik mavzuli reja tuzish.	2			
16.	Ma'ruza	Bir soatlik darsning reja-ko'chirmasini tuzish.	2			
17.	Ma'ruza	Yozma ishlar va ularni o'tkazish.	2			
18.	Ma'ruza	Yozma ishlarni tekshirish va baholash.	2			
			36 soat			

Dotsent _____ (imzo)

Tasdiqlayman:
Kafedra mudiri _____

“ 27 ” avgust 2007 y

DASTUR BAJARILISHINING KALENDARLI REJASI

Fakultet - **Filologiya Kurs 3 Akademik guruh A. B. V**

Fanning nomi – **Adabiyot o'qitish metodikasi**

Ma'ruza o'qiydi – **dots. Eshchonova G.O.**

Maslahat va amaliy mashg'ulotlari olib

boradi – **ass.o'qit. Jumaniyozova N.**

Ishlab chiqarish amaliyotini olib

boradi – **ass.o'qit. Jumaniyozova N.**

T/r	Mashg'ulot turlari	Mavzu nomi va nazoratlar turlari	Ajratil gan soat	Bajarilg'anligi haqida ma'lumot		O'qituvc hilar imzosi
				Oy va kun!	Soatlar soni	
1	2	3	4	5	6	7
1.	Amaliy	Adabiy-nazariy tushunchalarni o'rgatish.	2			
2.	Amaliy	Ijodkor tarjimai holini o'rgatish.	2			
3.	Amaliy	Ifodali o'qitish metodikasi.	2			
4.	Amaliy	Badiiy asarni tahlillash.	2			
5.	Amaliy	Adabiyot darslarida ko'rsatmali qurollardan foydalanish.	2			
6.	Amaliy	Adabiyotdan sinfdan tashqari ishlarni o'tkazish.	2			
7.	Amaliy	Adabiyot darslarini kuzatish va taxlillash.	2			
8.	Amaliy	Yillik mavzuli reja tuzish.	2			
9.	Amaliy	Bir soatlik darsning reja-ko'chirmasi (konspektini) tuzish.	2			
10.	Amaliy	Yoshma ishlarni o'tkazish va ularni baholash.	2			
11.	Seminar	Adabiyot o'qitish metodikasi fan sifatida.	2			
12.	Seminar	O'zbekistonda adabiyot o'qitish tarixi.	2			
13.	Seminar	Adabiy ta'lim asoslari.	2			
14.	Seminar	Adabiy ta'lim metodlari.	2			
15.	Seminar	Adabiy ta'limda o'quvchi yoshini hisobga olish.	2			
16.	Seminar	Ijodkor tarjimai holini o'rgatish.	2			
17.	Seminar	Adabiyotdan fakultativ mashg'ulotlar.	2			
18.	Seminar	Yozma ishlarni tekshirish va baholash.	2			
			36 soat			

Dosent _____
(imzo)

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI

AL – XORAZMIY NOMIDAGI URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

G.Eshchonova

ADABIYOT O'QITISH
METODIKASI
(Ma'ruza matni)

Urganch-2007.

ADABIYOT O'QITISH METODIKASI.
(MA'RUZALAR MATNI)

ADABIYOT O'QITISH METODIKASI FAN SIFATIDA.

Reja:

1. Adabiyot o'qitish metodikasining predmeti va vazifalari.
2. Adabiyot o'qitish metodikasining pedagogik fanlar tizimidagi o'rni.
3. Adabiyot o'qitish metodikasiga yondosh fanlar.
4. Adabiyot metodikasi – inson ma'naviyatini shakllantirish vositasi.

Tayanch tushunchalar:

«Fan belgilari», «Alohida tadqiqot ob'ekti», «Fanning ijtimoiy ahamiyati», «Tadqiqot metodlariga egaligi», «Universallik va takrorlanmaslik», «Pedagogik jarayon».

Intellectual faoliyatning biror tarmog'i fan sanalishi uchun kamida uch shartga javob berishi kerak. Shundagina u ilmning alohida sohasi sifatida tan olinadi. Bu shartlar quyidagilar:

1. Boshqa hech bir fan tomonidan o'rganilmaydigan tadqiqot ob'yektiga egalik.
2. Mazkur tarmoqning ijtimoiy zarurligi.
3. Ilmiy tadqiqot olib borishning o'ziga xos metodlari mavjudligi.

Adabiyot o'qitish metodikasi faniga shu shartlarni asosan yondalishadigan bo'lsa, uning o'ziga xos o'rganish ob'yekti borligini ko'rish mumkin. Adabiyot o'qitish metodikasi maktabga badiiy adabiyotni o'rgatish jarayoning qonuniyatlarini kashf etishga yo'naltirilgan fan, badiiy adabiyotni o'qitishning qonuniyatlarini topish va yo'llarini tayin etish bilan na adabiyotshunoslik, na didaktika, na psixologiya shug'ullanadi. Adabiyot metodikasi adabiyot predmetini o'rgatishning prinsplari hamda metodlarini ishlab chiqish, tadqiq etish, sinfda va undan tashqarida badiiy asar o'qishni uyushtirish yo'llarini topish, adabiy tadbirlarni o'tkazish yo'llarini belgilash, yosh avlodni kitobga muhabbat ruhida tarbiyalash masalalari bilan shug'ullanadi. Dunyodagi boshqa biron fan ayni shu masalalar bilan shug'ullanmaydi.

Jamiyatning qandayligi unda yashayotgan odamlar ma'naviyatining qandayligi bilan belgilanadi. Jamiyatning har bir a'zosi ma'naviyati esa ularning o'zgalarni anglash darajalari qanchalik taraqqiy etganligiga to'g'ri nisbatdadir. Binobarin, jamiyat a'zolarini o'zgalarni tushunish, anglash va tiyishga o'rgatadigan eng ta'sirli vosita bu adabiyot o'qitishdir. Adabiy ta'limni ko'ngildagiday yo'lga qo'ymay turib, odamlar ma'naviyatini to'g'ri shakllantirish mumkin emas. Shundan ma'lumki, adabiyot o'qitish – muhim ijtimoiy ahamiyat kasb etadigan faoliyat turi.

Ma'lumki, adabiyot – so'z san'ati. Binobarin, san'atni qoliplarga moslashtitish uning taraqqiyotiga to'siq bo'lisgi mumkin. Adabiyotning har qanday holatda ham tatbiq qilinadigan universal jihati unchalar ko'p bo'lmaydi. Agar shunday jihat, ya'ni universallik qoidaga aylangan bo'lsa, badiiy adabiyot o'z imkoniyatini yo'qotadi. To'g'ri badiiy adabiyot – san'at. Ammo adabiyotni o'rganish badiiy adabiyotning o'zidan farq qiladi, ya'ni u san'at emas, balki pedagogik jarayondir. Bu jarayonning

qonuniyatlarini kashf etish, universal jihatlarini topish mumkin. Adabiyot o'qitishdagi eng ilg'or tajribalarni, ancha-muncha pedagogik vaziyatlarda qo'llanilaveradigan universal qonuniyatlarni kashf etmay turib, yoshlarga adabiy ta'lim berish mumkin emas. Adabiyot metodikasida adabiy ta'limdagi ana shu eng umumiy jihatlar o'rganiladi, adabiyotni o'qitish jarayonida qo'llaniladigan metod va usullar ishlab chiqiladi. Ammo «universal qoidalar» tushunchasini har qanday didaktik vaziyat uchun har qachon ham qo'llay berish mumkin bo'lgan o'zgarmas aqidalar o'zgarmas aqidalar tizimi tarzida qabul etmaslik kerak. Negaki, adabiyot o'qitishda yoppa universalizm bo'lishi mumkin emas. Chunki universalizm da bir xillik mavjud bo'ladi. Adabiy ta'limdagi universalizm da esa, adabiyot o'qitish jarayonida ko'proq (hamisha emas) ishlatiladigan usullar, yechimlar nazarda tutiladi. Muayyan umumiy qonuniyatlarga tayangan holda har bir o'qituvchining u yoxud bu pedagogik muammoni o'z tajribasi va bilimi darajasidan kelib chiqib, o'zicha hal etishini ko'zda tutgan faoliyati adabiy ta'limdagi universalizmni anglatadi.

Adabiy ta'lim jarayonini o'rganish, umumlashtirish va ilmiy xulosalar chiqarish hamda bu yo'nalishda ilmiy tadqiqotlar olib borishning o'ziga xos metodlari mavjud. Chunonchi, kuzatish, tadqiqiy suhbat, anketa so'rovi, maktab xujjatlarini o'rganish, pedagogik tajribalarni o'rganish, o'quvchilarning yozma ishlarini tadqiq etish, og'zaki javoblatni tekshirish singari qator ilmiy tadqiqot metodlari ko'magida adabiyot o'qitish metodikasi fani bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib boriladi, xulosalar chiqariladi, umumlashmalar qilinadi.

Adabiyotlar:

1. Dolimov.S., Ubaydullayev X., Axmedov Q. Adabiyot o'qitish metodikasi,- T:«O'qituvchi» 1967.
2. Rez Z.Ya. i dr.. Metoduka prepodovaniya literaturu, - M.; «Prosvexeniye». 1977.str. 10-17.
3. Zunnunova A., Esonov J. Maktabda adabiyot o'qitish metodikasi, - T: «O'qituvchi»1985. 9-15 bet.

4. Vaxxobov A., Qozichonov M. Ta'limi adabiyot bar maktab. – Dushanbe: «Maorif» 1988. sax.5.
5. Zunnunov A., Xotamov N., Ibrohimov A., Esonov J. Adabiyot o'qitush metodikasi-T: «O'qituvchi». 1992.
6. Yo'ldoshev Q. Madayev O., Abdurazzoqov A. Adabiyot o'qitish metodikasi,- T: «Universitet»1994.

TURKISTONDA ADABIYOT O'QITISH TARIXI.

Reja:

1. Qadim Turkistonda adabiyot o'qitish tarixi.
2. O'rta asrlarda adabiyot o'qitish ahvoli.
3. Yangi usul maktablarida adabiyot o'qitish.
4. Xalq pedagogikasida adabiy ta'lim muammolari qo'yilishi.

Tayanch tushunchalar:

«Tarix va adabiy ta'lim», «Islomgacha bo'lgan davrdagi adabiy ta'lim», «Islom va adabiyot o'qitish», «Madrasa ta'limi va tadrish», «Tashqi ta'sirlar davrida adabiyot o'qitish», «Adabiy ta'limning inson kamolotiga yo'naltirilishi».

Ko'hna madaniyat sohibi bo'lgan o'zbek xalqi, uning fozil farzandlari juda qadim zamonlardan yoshlarni estetik jihatdan barkamol qilib tarbiyalashga katta e'tibor berganlar. Xalqimiz orasida allalarning ko'pligi va ta'sirchanligi, xalq dostonlari qahramonlarining yoppasiga savodxon ekanligi, ertaklardagi qahramonlarning so'zamol, nuqtadon, xushlafz kishilar sifatida tasvirlanishi bejiz emas.

O'rxun – Enasoy bo'laridan topilgan bitikdoshlardagi yozuvlar ajdodlarimizning so'z qudratiga nechog'lik baland baho berganligini ko'rsatuvchi ajoyib dalildir.Unda:

«Otam ... xoqon tizzasi borni tiz cho'ktirdi, boshi borni ta'zim qildirdi, davlati borni davlatsizlantirdi, xoqoni borni xoqonsizlantirdi» yoki: «Tepadan osmon bosmagan bo'lsa, pastdan yer yorilmagan bo'lsa, davlating, shuxrating qayga ketdi, ey turk xalqi» singari tasvirlar bor. Bu qadar yuksak poetik namunalar yaratish uchun millatda muayyan darajadagi adabiy tayyorgarlik bo'lishi talab etiladi. Demak, islomgacha bo'lgan davrdagi qadim ajdodlarimiz badiiy so'zni his etishborasida ma'lum tayyorgarlik ko'rgan bo'lishlari kerak. O'sha davrlarda yaratilgan «Irq bitigi» asarida tishlarning go'zal poetik ta'birlari berilganki, tushday murakkab va fan tomanidan hozirga qadar ham tuzukroq izohini topmagan hodisaning bu qadar ma'nili va chiroyli jo'ralishi xalqimizning badiiy didi yuksakligidan, hodisalar orasidagi mantiqiy aloqadorlikni ko'ra bilish saloxiyatidan dalolatdir.

Turkiston, xususan, O'zbekistonga islom yoyilgach, adabiy ta'lim tez ravnaq topdi. Juda qadim zamonlardan boshlab maktab va madrasa talabalariga fasoxat ilmi, notiqlik san'ati majburiy ravishda o'rgatib kelingan. So'zning ilohiy qudrati islomda hamisha alohida e'tiborda bo'lgan. IX asrning buyuk qomusiy olimi Abu Nasr Farobiy «She'r san'ati» asari, unda she'riyat qoidalarining tushunarli tarzda izohlanishiyoq o'lkamizda ko'p zamonlardan beri adabiyot o'qitilab kelinayotgani va ayrim olimlar uning metodikasini ishlab chiqishga uringanliklarini ko'rsatadi.

Islom dinini kengroq yoyish va mustahkamlash harakatida har bir qishloq va guzarda maktab, korxona, daloyixonalar, har bir shaharda qator-qator madrasalar ochildi.. Ana shu ilm dargohlarida talabalarni chiroyli, ta'sirchan so'zlay oladigan qilib tarbiyalash asosiy mashg'ulotlardan biri edi. O'sha davrdagi musulmon maktablarini asosiy maqsadi islom dinini targ'ib etish edi. Islomning bosh kitobi bo'lmish muqaddas «Qur'on»ning o'zi ma'lum darajada badiiylik xususiyatiga ega. Binobarin, dinni targ'ib etish adabiyotni o'rganish orqali amalga oshirilishi lozim bo'ladi. Qur'oni Karimdagi yashirin ma'juziy ma'noni topish, undagi qator adabiy syujetlaarni tafsir etish, tushuntirish asnosida o'ziga xos adabiy ta'lim amalga

oshirilardi. Buning ustiga, islomiy ma'naviyatning asosini tashkil etgan hadislarini o'rganish va uni ilm darajasida yuksaltirish, asosan, bizning o'lkamizda keng yolg'a qo'yilgan. At-Termiziy, Al-Buxoriy singari mashhur muhaddislarning meroslari adabiy manbalar sifatida alohida qimmatga ega edilar va o'rganishning metodikasi tadqiq etilishi lozim edi. Madrasalarda mahsus «tadris»- metodika darslari mavjudligi shu bilan izohlanadi. To'g'ri, u paytlardagi adabiyot bugun biz tushunadigan adabiyotdan tamomila farq qilardi.

Buyuk vatandoshimiz Ibn Sino, Abu rayhon Beruniylar o'zlarining asarlarida adabiyotni o'rgatish zaruriyati haqida to'xtalganlar. Ibn Sinoning fanlarni qay tartibda tasnif qilinganligini ko'riboq, adabiyot o'qitishga qanchalik katta o'rin berganligini tushunish mumkin. Xolbuki, Ibn Sino bu tasnifni o'zi kashf etgani yo'q, balki u mavjud xolatni ilmiy tizimga solgan. Shuningdek, o'sha davrdagi bir qator ilmiy asarlarning she'r bilan bitilganligi gap borayotgan davrda adabiy ta'lim naqadar yuksak bo'lganligidan dalolatdir. O'sha davrlarda ijod qilgan boshqa qomuschi allomalarning juda ko'pchiligi she'riy san'at bilan, badiiy ijod bilan shug'ullanganliklari ham adabiyot o'qitishga jiddiy e'tibor berilganligini mahsulidir.

XI asrda Rishtonda tug'ilib, Marg'ilonda tahsil ko'rgan, Samarqandda yashab mudarrislik qilgan Burxoniddin Marg'iloniyning 53 kitobdan iborat «Xidoya» asari bugungi kunda ham musulmon dunyosida fiqhning eng ishonchli manbalaridan hisoblanadi. Marg'iloniy asarlaridan birida ta'lim masalasiga ham to'xtalib, talaba o'tilgan darslarni puxta o'zlashtirishi uchun bugun o'tilganini 6 marta, kecha o'tilganini 5 marta, kechadan oldingi kuni o'tilganini 4 marta, 3 kun oldin o'tilganini 3 marta, 4 kun oldin o'tilganini 2 marta, 5 kun ildin o'tilganini 1 marta takrorlashi shart deb yozadi.

Alisher Navoiy Barkamool shaaxs va daxo adib sifatida adabiyot o'qitilishiga jiddiy e'tibor bermog'i tabiiy edi. «Lison ut-tayr»da yozadi:

Yonimga bundoq kelur bu mojaru,
Kim tufuliyat chog'i maktab aro.
Kim chekar aftol marxumi zabun.
Har tarafdin bir sabaq zabtiga un.

Emganurlar chin saboq ozoridin,
Yo «Kalamullax»ning takroridin.
Istabon tashxizi xotir ustod,
Nazm o'qiturkim ravon bo'lsin savod.
Nasrdin ba'zi o'qur ham doston,
Bu «Guliston» yanglig', ul «Bo'ston».

Navoiy bolaligini eslab, «Qur'on»ni o'rganish yo'lidagi zahmatlar chekilgach xotiraani o'tkirlash maqsadida nazm, savodxonlikni o'stirish uchun nasr o'qitilganini tasvirlaydi. To'g'ri, o'rta asrlarda o'tilgan adabiyot darslari bizning tushunchamizdagi muayyan dastur yoki rejaga tayanilgan holda olib borilmagan. Lekin har bir bosqich uchun maxsus darsliklar yaratilgan. Adabiyotlar o'qituvchining tayyorgarlik darajasi hamda talabalarning imkoniyatlariga ko'ra tanlanadi. Maktablarda Sa'diyning «Bo'ston», «Guliston» asarlari, Xofiz, Navoiy, Yassaviy, Olloyorning badiiy yetuk tili sodda asarlari o'rgatilgan.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, boshida 17 asardagina pedagogika mustaqil fan sifatida tan olindi va o'rganila boshlagan. Xususiyl pedagogika, yaqin metodik ilmi esa XIX asrning II-yarmida paydo bo'la boshlagan. Xolbuki, bizning ajdodlarimiz dastlabki madrasalardayoq tadrish – metodikadan saboq olishgan.

Xalq pedagogikasida nafosatga, fasoxatga hamisha ustuvor ahamiyat berilgan. Xalqning «Yaxshi topib so'zlar, yomon qopib», «Qiyshiq og'izdan sassiq so'z chiqar», «Yaxshi gap bilan ilon inidan chiqadi, yomon gap bilan pichoq qinidan yoki musulmon dinidan», «Xom gap gapirib, pishiq gap eshitibdi» singari maqollari, so'z egasiga ayricha xurmatining o'zidayoq xalqimiz qadim zamonlardan beri so'z tarbiyasiga alohida e'tibor qilganligini ko'rsatadi. O'zbek o'z bolasiga so'zlash odobi haqida albatta, saboq beradi. Millatimizga xos andishaning ildizi ayni shu adabiy ta'limning mavjudligiga borib taqaladi.

Adabiyotlar:

1. Zunnunov A. O'zbek adabiyoti metodikasi tarixidan ocherklar. «O'qituvchi».. 1973
2. Antologiya pedagogicheskoy misli Uzbekskoy SSR, - M. «Pedagogika», 1986.II
3. Forobiy A. She'r san'ati. – T. G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1979.
4. Avloniy A. “Turkiy Guliston yoxud ahloq”. T. 1992.

ADABIY TA'LIM ASOSLARI.

Reja:

1. Adabiy ta'limning maqsadi.
2. Adabiyot o'qitishning vazifalari.
3. Adabiyot o'qitishning mazmuni.
4. Adabiyot o'qitish metodlari.

Tayanch tushunchalar:

“Adabiy ta'limning maqsadi”, “Adabiy ta'limning vazifalari”, “Adabiy ta'limning mazmuni”, “Kamil shaxs”, “Badiiy kitob o'qiydigan o'quvchi”, “O'qiganni tushinadigan o'quvchi”. “Tahlilaydigan o'quvchi”, “Fikrini ifoda etadigan o'quvchi”, “Darslik”, “Dastur”, “O'quv qo'llanmasi”, “Ko'rsatmali qurollar”

Xalqning madaniy savyasi o'sib borish bilan san'atning jamiyat hayotiga, uning ma'naviy- psixologik iqlimiga ham ta'siri ortib boradi. Shuning uchun ham jamiyat hayotining burilish davri bo'lgan hozirgi kunlarda adabiyotning xalq hayotiga

ta'siri juda katta .Jamiyat a'zolarining ma'naviy qiyofasini shakllantirishdagina emas,balki mamlakat iqtisodiy taraqqiyotini tezlashtirishda,ijtimoiy turmushini yaxshilashda ham adabiyotning o'rni beqiyosdir.Chunki jamiyatda eng yaxshi qonunlar ham ularga amal qilingandagina biror ahamiyat kasb etadi.Binobarin,odamning qandayligi jamiyatning qandayligini belgilaydi .Jamiyat a'zolarga xos ma'naviy sifatlar esa ,asosan, abadiy ta'lim yoradamida shakllantiradi.

Jamiyat hayotini tashkil etishda xal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lganligi uchun ham o'rta, o'rta maxsus va oliy maktablarda adabiyot o'qitishni tubdan yaxshilash masalasi turli darajalarda qayta-qayta ko'rilayotir. "Sharq yulduzi" jurnali 1987-yilning iyun sonida "Maktab va adabiyot " mavzuida bahs uyishtirib,unda adabiyot o'qitishni qayta ko'rishning dolzarb masalalarini ilk bor ko'tarib chiqandi.Mazkur bahs boshgandan buyon o'z dolzarbligini yo'qotgani yo'q bu orada adabiy ta'lim ikki bor yangilandi.

Maktabda adabiyot o'qitishdan maqsad yozuvchilar va ularning ayrim asarlari haqida o'quvchilarga ma'lumot berish emas,balki yoshlarda ezgu ma'naviyat shakllantirishdan iboratdir .Bu maqsadga o'quvchida badiiy adabiyotga mehr uyg'otish adabiyotning sehrli olami tilsimni topib berish orqaligina erishish mumkin. Darslikdagi va xrestomatiyalardagi asarlarni o'z talabalarga to'liq o'qitib ,ularning o'zlashtirishlarga ershigan,ammo ularni dasturda bo'lamagan boshqa badiiy asarlarni o'qishga o'rgata olmagan o'qituvchi mehnatkash, fidoiy bo'lsa-da, yaxshi muallim sanalmaydi.Jamiyat taraqqiyotining bugungi bosqichi komil shaxsni shakllantirishni taqozo etadi.Bunday shaxssiz mustaqillik -omonat.Chunki, mamlakatning mustaqilligi unda yashayotgan kishilarning mustaqilligidan boshlanadi.Estetik va ahloqiy jihatdan yetarli tarbiya olmagan kimsa barkamol shaxs u yoqda tursin,umuman shaxs bo'la olmaydi.

Adabiyot predmeti bilan tanishligi tufayli o'quvchilarni go'zallik hayratlantirishi, lol qoldirishi ,yomonlik, qabohatdan esa nafratlantirishi,qiynashi lozim.Yaxshi bilan yomon ,go'zal bilan hunuk , halol bilan harom farqlanmaydigan jamiyat tanazulga ,inqirozga mahkumdur .Maktab adabiyoti har qanday odam uchun o'zini tanish

vositasi,o'zini tanish esa o'zgani tushunishdan boshlanadi. Shuning uchun ham adabiy ta'limning vazifalari sifatida:oddiy o'quvchidan kitobxon o'quvchi ,kitobxon o'quvchidan o'qiganlarini anglaydigan o'quvchi, anglaydigan o'quvchidan tahlilay oladigan o'quvchi,tahlil qila biladigan o'quvchidan asar haqidagi fikrini og'zaki va yozma tarzda qiynalmay ifodalaydigan o'quvchi tarbiyalshdir deb belgilash mumkin .Adabiy ta'lim o'z oldidagi vazifalarni muvaffaqiyatli o'tashi uchun jamiyatning bugungi talablari, holati bilan yaqindan tanish bo'lishi lozim. Adabiyot predmeti o'rganish tufayli o'quvchilarda hosil qilingan tuyg'u,bilim, ko'nikma va malakalar ularning turmushiga ,jamiyat hayotidagi ishtiroklariga hizmat etishi, o'quvchilarda sag'lom dunyoqarash,ezgu hayotiy pazitsiya hosil qilish zarur.

Adabiyot boshqa o'quv predmetlardan farqli o'laroq odam uchun faqat maktabdagi o'qish davridagina emas,balki butun umri davomida o'rganiladi.Adabiyot yaxshi o'qitilsa, maktabga kelganida eplab jumla tuza olmaydigan bola tilining ma'no nozikliklarini puxta egallab oladi.Yozma va og'zaki tarzda ravon fikr ifodalarni o'rganadi. Eng muhumi,pokiza ma'naviyat shakllanishi mumkin.Xullas,o'quvchilarning axloqiy -estetik jihatdan komil bo'lib tarbiyalanishi adabiyotga ko'p jihatdan bog'liq va ularni shunday qilib tarbiyalash adabiyotning vazifasidir.

Bilim o'z holicha hali etiqod emas.E'tiqodga aylanmagan bilim foydalanmay turgan imkoniyatdir xalos .Agar o'z vaqtida to'g'ri tarbiya ko'rmagan bo'lsa ,juda ko'p bilimdan odamlar e'tiqodsiz qolverishadi.E'tiqod odamning o'z fikriga ,qilgan hatti-harkatiga ahloqiy asos borligiga qat'iy ishonchi demakdir.Adabiyot e'tiqodni tarbiyalsh quroli hamdir .

Adabiyot o'qitish o'z oldida turgan maqsadga erishmog'I uchun uning mazmuni ham shunga movofiq bo'lishini talab qiladi.Hozirgi adabiy ta'limning mazmuni ,asosan dasturda ifoda etiladi.Bundan tashqari darslik ,o'quv va metodik adabiyotlar ko'rsatmali qurollar,yordamchi vositalar ham ta'lim mazmunini tashkil tadigan unsurlardir. Adabiyot dasturida sinfda qaysi asarlar ,qancha vaqt maboynida ,qaysi tartibda,qanday talqinda o'rganilishi ,qanday asarlar o'quvchilar tomonidan

mustaqil o`qilishi belilab beriladi. Shuningdek, adabiyot nazariyasi bo`yicha o`quvchi o`zlashtiriladigan bilimlar hajmi, bog`lanishli nutqni o`stirishga oid mashg`ulotlarga ajratilgan soatlar ham ko`rsatiladi. O`qituvchi dasturga ijodiy munosabatda bo`lishi lozim. Dasturda rasmiy pedagogik hujjat, tegishli muasasalar tomonidan tasdiqlangan huquqiy asos bo`lsa-da, hech qanday o`zgarishlarni tan olmaydigan aqida emas. Shu bois o`qituvchi o`quvchilarning harakter xususiyatlarni hisobga olib, unga ayrim o`zgarishlar kiritish mumkin. O`qituvchi mavzuli reja dastur talablarini imkon qadar to`liq bajarish yo`lini o`ylashi kerak.

Dasturda 3 asosiy narsa bor :

- a) dastur materiallari ;
- b) materialni o`rganish tartibi;
- c) mashg`ulot miqdori.

Dastur materiallari, birinchidan, tarbiyaning talabiga muvofiq bo`lishi, ikkinchidan, bolalarning yosh xususiyatlarga mos bo`lishi, uchinchidan, badiiy jihatdan yuksak bo`lishi kerak. Shu shartlarga amal qilinsa, taqdim etilgan badiiy material o`quvchilar tomonidan tez o`zlashtiriladi va ularning ma`naviyatiga kuchliroq ta`sir o`tkazadi.

Adabiy ta`lim mazmunini ifoda etadigan tushunchalar orasida adabiyot darsliklari alohida o`rin tutadi. Adabiyot darsliklari o`quvchilarga hamma narsani aytib beradigan yo`sunda emas, balki ularni o`ylashga majbur etadigan, muayyan aqliy va ma`naviy zo`riqishni talab qiladigan tarzda yozilishi zarur. Shundagina ular o`quvchilarni o`ziga rom etadi va ularning ishchi kitoblarini aylanadi. O`zbek maktablarida darsliklar ko`p vaqtlar mobaynida o`quvchilar uchun ham yagona manba bo`lib keldi. Endilikda o`qituvchilar saviyasining pasayishiga olib keladigan bunday holga chek qo`yish vaqti keldi. Shu bois o`qituvchilar uchun alohida didaktik ashyolar tayyorlash yo`liga qo`yilmoqda. Bu borada dastlabki qadamlar qo`yildi.

Xullas, adabiy ta`limning maqsadi, vazifalari va mazmunini birgalikda adabiyot o`qitishning asoslarini tashkil etadi. Jamiyat a`zolarining ma`naviy dunyosi ana shu asoslarning qanchalik mustahkam ekanligiga bog`liqdir.

Adabiyotlar:

- 1.Rez Z.Ya.Idr.Metodika prepodavaniya literature.-M.:”Prosvexenie” 1977.str.10-17.
- 2.Yo’ldashov K,Madayev O.,Abdurazzoqov A. Adabiyot o’qitish metodikasi.-T.:”Universitet”.1994
3. Yo’ldashov K, Adabiyot o’qitishning ilmiy nazariy asoslari .T.:”O’qituvchi”.1996
4. Yo’ldashov K. O’qituvchi kitobi.-T.: ”O’qituvchi”.1997

ADABIY TA’LIM METODLARI.

Reja:

- 1.Ta’lim metodi tushunchasi mohiyati.
2. Ijodiy o’qish metodi xususiyatlari.
3. Evristik metodga xos jihatlar.
- 4.Adabiyot o’qitishda tadqiqy metoddan foydalanish.
- 5.Reproduktiv metodning o’ziga xos tomonlari.
- 6.Muammoli ta’lim metodi.

Tayanch tushunchalar:

“O’qituvchi va o’quvchi faoliyati qirralari”, “Tashkilotchilik va uyushtiruvchilik faoliyati”, “Adabiy ta’limda o’quvchi shaxsining o’rni”, “Evristik metod”, “Ijodiy o’qish”, “Tadqiqot metodi”, “Muammoli ta’lim”, “Reproduktiv metod va o’quvchi”.

Adabiy ta'lim metodlari o'quvchilarning ta'lim mazmunini o'zlashtirishga qaratilgan faoliyatini tashkil etishda o'qituvchining maqsadga yo'naltirilgan didaktik xarakterlari tizimi tushunchasini o'z ichiga oladi. Boshqacha aytganda, ta'lim metodi o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatini anglatib, unda o'qituvchi o'quvchining o'rganish ob'yekti ustidagi faoliyatini tashkil etadi va buning natijasida o'quvchi tomonidan ta'lim mazmunini o'zlashtirish jarayoni amalga oshadi.

Metod tushunchasi haqidagi dastlaabki qarashlar XIX asr boshlarida yashab o'tgan rus pedagogi F.I.Buslayevga mansub bo'lib u adabiyot o'qitish metodlarini geyristik va tarixiy-dogmatik tarzida 2ga bo'lgan edi. Olim geyristik shaklida nomlagan metod hozirgi "evristik" metodga to'g'ri keladi. XIX asrning V.Ya.Stoyunin, V.I.Vodovozov, N.G.Chernishevskiy kabi matafakkirlari ta'lim metodlari borasidagi o'z qarashlarini bayon etganlar.

Sho'rolar davrida ta'lim metodlari masalasi alohida dolzarflik kasb etdi. XX asrning 20-yillarida savol metodi, laborotoriya metodi, laborotoriya-mehnat metodi singari o'quvchilarning badiiy matn ustida mustaqil ishlashlariga asoslangan metodlar tizimi yuzaga keldi. Bu metodlar o'quvchilarni ishlashga, o'rgatishga qaratilgan bo'lsa-da, o'quvchilarning faoliyatini deyarli yo'q darajaga keltirgan, o'quvchilarning og'zaki nutqini aniqlash, bahalash va rivojlantirish e'tibordan tashqarida qoldirilgan edi. Shu bois o'tgan asrning 30-yillaridan e'tiboran bu metodlar adabiy ta'lim amaliyotidan chiqib ketdi. Zamonaviy rus adabiyot o'qitish metodikasining taniqli vakili V.V.Golubkov tomonidan XX asrning 40-yillarida adabiy ta'limning 1) leksiya; 2) adabiy suhbat; 3) mustaqil ishlar yoki ma'ruza va insholar; 4) izohli o'qish kabi metodlari borligi ko'rsatilgan.

XX asrning 60-yillarida "Didaktika asoslari" nomli kollektiv tadqiqot mualliflari metodlarni: nutqiy, ko'rsatmali va amaliy tarzida uchga bo'lishdi. Bu tarzidagi tasnifda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining shakli, bilimning manbai hisobga olinadi. Lekin bunda faoliyatining mohiyati, mazmuni ko'zda tutilmaydi. M.N. Skatkin va I.Ya.Lerner kabi taniqli metodist olimlar esa ta'lim metodlarini sinflarga ajratishda o'quvchilarning bilish faoliyatiga tayanish lozim deb

hisoblashadi¹. I.Lerner rahbarligida Moskvada nashr etilgan “O’rta maktab didaktikasi” kitobida ta’lim metodlari 1.Tushuntirish – namoyish etish metodi. 2. Reproduktiv metod. 3. Muammoli bayon metodi. 5. Tanqidiy metod tarzida tasnif etilgan. XX asrning 80-yillarida N. Kudryashev tomonidan 1. Ijodiy o’qish. 2. Evristik metod. 3. Tadqiqiy metod. 4. Reproduktiv metod tarzida tasnif etilgan. Shu kitobda: “O’qitish jarayoni 2 yuklama harakterga ega: o’qituvchi o’qitadi, o’quvchi o’qiydi. Tabiiyki, o’qituvchi va u o’qitadigan o’quvchilarning maqsadlari va vazifalari o’ziga xos xususiyatga ega²” , - deydi taniqli rus metodisti N.Kudryashev. Ko’rinadiki, adabiyot ta’limga, umuman, o’qitish jarayonida bu hil yondashuv ancha eskirib qolgan. Binobarin, olimning adabiy ta’lim metodlari borasidagi qarashlariga ham tanqidiy yondashish lozim.

Olmon olimlari tomonidan yaratilgan va 1977-yilda Berlinda chop etilgan “Olmon adabiyotini o’qitish metodikasi” nomli fundamental tadqiqotda badiiy matnni o’zlashtirishning quyidagi bosqichlari ko’rsatilgan: badiiy asarni ilk qabul qilish, asarni chuqur idrok etish, badiiy matnni takror idrok etish va uning yangi alaqadorlik jihatlarini topish.

Badiiy matnning idrok etilashiga doir xuddi shu bosqichlarga muvofiq tarzda badiiy asarni o’zlashtirishning ham metodi borligi ko’rsatilgan:

- 1.Ijodiy qabul qilish metodi.
- 2.Tahlil va talqin qilish metodi.
- 3.Umumlashtirish metodi.

Bizning nazarimizda ham adabiyot o’qitish jarayonida o’qituvchi va o’quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati harakterini olmon olimlari ko’rsatgan belgilar asosida tayin etish to’g’riga o’xshaydi. Negaki, bu tasnif faqat sub’yektlarning faoliyatini shakllarinigina emas, balki asosiy ob’yekt-badiiy asr o’zlashtirilishi bosqichlarini ham o’z ichiga olganligi bilan diqqatga molikdir. Shunga ko’ra, ijodiy qabul qilish metodi badiiy asarni o’qishnigina emas, balki uning o’zlashtirishning tinglash, korish singari shakllarini ham qamrab oladi. Bu metodning

¹ Lerner I.Ya., Skatkin M.N. O metodax obucheniya. “Sovetskaya pedagogika”, 1965 №3. Lerner I.Ya. Didaktechiskaya sistema metodov obucheniya. -M:1976; Didaktika sredney shkole. -M: 1975 .

² Kudryashev N.I. Vzaimosvyaz metodov obucheniya na urokax literaturov. -M : “Prosvexeniye”, 1981. S.9.

maqsadi- o'rganilayotgan badiiy matndan o'quvchilarning qattiq ta'sirlanishini ta'minlash asosida keyinchalik tobora chuqurlashib boradigan tarzda o'zlashtirishlariga erishish. Badiiy asarning ijodiy qabul qilash jarayoni ba'zi zarur o'rinlarda izohlar, tushunchalar, eslatmalar bilan bo'lib turishi mumkin. Badiiy asarni ijodiy qabul qilish metodi matnni o'zlashtirishning birinchi – badiiy asarni ilk qabul qilish bosqichiga muvofiq keladi va adabiy ta'lim yaxshi yo'lga qo'yilgan hollarda undan ancha ustun turadi.

Tahlil va talqin qilish metodini boshqacha qilib izlanish yoki tadqiqiy metod ham deyish mumkin. Chunki bu metodda badiiy asar mohiyatiga, imkon qadar chuqur kirish ko'zda tutiladi. Bu metodda badiiy matnning badiiyligini ta'minlagan omillar aniqlangani singari o'quvchilarda matndagi nozik, ramziy, sirli jihatlarini anglash ko'nikmasi shakllantirilishi ham ko'zda tutiladi.

Umumlashtirish metodi adabiy ta'limdagi eng samarali usul bo'lib, unda ikki tomonlama faoliyat: o'quvchining aqliy va hissiy zo'riqishi va badiiy matnning badiiyligini ta'minlagan omillarning aniqlanish jarayoni qo'shilab ketadi. Badiiy asar o'rganilibgina qolmaydi balki uning millat estetik tafakkuridagi o'rni, o'zga asarlarga munosabati, muallif bilan badiiy asarning bog'liqligi aniqlanadi. Shuningdek, o'z hayotiy tajribasi bilan o'rganilayotgan badiiy asar o'rtasida ko'prik, aloqadorlik o'rnatiladi.

Shuni hisobga olish kerakki, har qanday metod o'zida abyektivlik va subyektivlikning birligini ifodalaydi. Chunki, metodda abyektiv ya'ni, ijrochining istagidan tashqaridaginarsaning mavjudligi hamda ijrochi subyektning abyektiv tarzida mavjud bo'lgan narsaga ta'sir ko'rsatish yo'llari aks etadi.

Adabiyotlar:

1. Kudryashev N.I. Vzaimyusvyaz metodov obucheniye na urokax literatury.-M "Prosvexeniye", 1981.

- 2.Rez Z.Ya. Metodika orepodovaniya literaturu.-M: "Prosvexeniye"1977.
- 3.Zunnunov A. va boshqalar Adabiyot o`qitish metodikasi. \_ T. "O`qituvchi"1992.
- 4.Yo`ldoshev Q., Madayev A., Abdurazzoqov A., Adabiyot o`qitish metodikasi.T. "Universitet"1994.
- 5.Yo`ldoshev Q. Adabiyot o`qitishning ilmiy-nazariy asoslari. T. "O`qituvchi"1994.

ADABIY-NAZARIY TUSHUNCHALARNI O`RGATISH.

Reja:

- 1.Nazariy tushunchalarni o`rganishning pedagogic asoslari.
- 2.Badiiy matnni idrok etishda nazariy ma`lumotlarning ahamiyati.
- 3.Adabiyot nazariyasi va adabiyot tarixining aloqadorligi.
- 4.Adabiy nazariy tushunchalarni o`rganishda o`quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish.

Tayanch tushunchalar: Adabiy ta`lim va adabiyot nazariyasi, nazariy bilim va badiiy asarni anglash, badiiy savodxonlikning ilmiy asosi, adabiy ta`lim va estetik zavq, nazariy bilim berishda o`quvchilarning ruhiy jismoniy imkoniyatlarini hisobga olish.

Badiiy asar o`qishdan maqsad, ko`pincha, badiiy zavq olish deb hisoblansada, adabiy ta`lim uchun bu bosh muammo bo`lolmaydi. Bu vaqtda: "Bizga zavqlanishning o`zi ozlik qiladi, biz bilishni istaymiz: biz uchun bilimsiz zavqlanish yo`q",- deb yozgandi V.G.Belinskiy "Tanqid haqida nutq" maqolasida. Darhaqiqat, nazariy tushunchalarsiz adabiyot o`qitish to`liq bo`lmaydi. Adabiyot nazariyasidan muayyan miqdordagi bilimga ega bo`lmagan o`quvchining badiiy asarni yetarlicha idrok etishi mumkin emas. Adabiy-nazariy tushunchalar adabiyot kursining tarkibiy qismigina emas, balki adabiyot o`qitishning o`ziga xos ilmiy asosi hamdir.

Adabiyot nazariyasidan ma'lumotlarga ega bo'lmagan o'quvchi badiiy adabiyotning olmos qirralarini to'liq xi seta olmaydi, badiiy so'zning joziba qudratini tuya olmaydi. Binobarin, ahloqiy-estetik tarbiya bobida ma'lum ma'noda oqsoqlanish ro'y beradi. O'quvchi oddiy so'zning badiiy so'zdan, tasvirdan farqini ajrata olsagina adabiy matndan chinakam bahra oladi va unga to'g'ri baho beradi.

O'quvchilar yuqoriroq sinflarga o'tgan sayin ularning adabiyot nazariyasiga oid fikrlari chuqurlasha boradi. Ular endi badiiy asarga ijtimoiy-tarixiy taraqqiyot mahsuli sifatida qataydigan bo'lishadi. U yoki bu asarning yozilishi, asarda u yoki bu voqeaning, qahramonning tasvirlanishi jamiyat hayotidagi u yoki bu davriy bosqich bilan izohlanishini tushunadi. Ayni bir yozuvchi voqeylikni boshqacha emas nega aynan shunday tasvirlaganligi sababini anglay boshlaydi. O'quvchilarning shu xildagi bilimlarga ega bo'lishi badiiy asarning bola emotsional va aqliy dunyosiga ta'sir darajasini oshiradi.

Adabiyot o'qituvchisi nazariy ma'lumotlarning zarurligini unutmagan holda bolalarda nazariy tushunchalarning badiiy matndan ajratmasdan hosil qilishga urinish zarur. Odatda, o'quvchilar nazariy ma'lumotlarni tuzukkina o'zlashtirib olsalar-da, bilganlarini badiiy asar tahlilida tadbiq eta olmaydilar. Chunki, ular nazariy qarashlar taqbiqiy yo'nalishida shakllantirilmagan bo'ladi. Xolbuki, nazariy tushunchalarni o'rganishdan maqsad tahlilni chuqurlashtirish, badiiy asarni teranroq idrok etishdan iboratdir.

Adabiy-nazariy tushunchalarni singdirishda o'quvchilarning yosh xususiyatlariga jiddiy e'tibor berish zarur bo'ladi. Negaki, o'z vaqtida ta'limdagi sherigining imkoniyati hisobga olingan xoldaqilinmagan

pedagogic tadbir samara bermaydi. Tuyuq, chiston ruboiy, to'rtlik , murabba kabi adabiyot tushunchalarini bilmay turib bu janrlardagi asarlardan bahramandlik o'quvchilarning tuyg'ulariga ham, aqliga ham deyarli xech narsa bermaydi.

Adabiyotlar:

1. Dolimov S., Ubaydullayev X., Ahmedov K. Adabiyot o'qitish metodikasi.-T.: "O'qituvchi" 1967. 211-bet.
2. Rez Z. Ya. Metodika prepodavaniya literaturu.- M.: "Prosvexeniye", 1977.
3. Zunnunov A., Xotamov N., Ibrohimov A., Esonov J. Adabiyot o'qitish metodikasi.-T.: "O'qituvchi", 1992
4. Zunnunov A., Xotamov N Adabiyot nazariyasi.-"O'qituvchi" 1978.
5. Zunnunov A. 5-10-sinflarda adabiy-nazariy tushunchalarni o'rganish.-T.: "O'qituvchi" 1967..
6. Yo'ldoshev Q, Madayev A, Abdurazzoqov A. Adabiyot o'qitish metodikasi.-T.: "Universitet", 1994.

Adabiy ta'limda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish.

Reja:

1. Adabiyot o'qitishda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olishning pedagogik zaruriyati.
2. 5-6-sinflarda adabiyot darslarini uyushtirishning o'ziga xos xususiyatlari.
3. 7-9-sinflatda adabiy ta'limni yo'lga qo'yishga xos jihatlar.

Tayanch tushunchalar:

“Adabiy ta’lim va fiziologiya”, “Adabiyot o’qitish va psixologiya”, “5-6-sinflarda adabiyot o’qitishning o’ziga xosligi”, “7-9-sinflarda adabiyot o’qitishning o’ziga xosligi”, “O’rta maxsus ta’lim muassalarida adabiy ta’lim”, “Oliy adabiy ta’limni tashkil etishga xos jihatlar”.

Shaxsni “umuman” tarbiyalab bo’lmaydi, balki har qanday shaxs aniq talablar asosida, aniq jamiyat uchun tarbiyalanadi. Tarbiya aniqlikni sevadigan va unga tayanadigan jarayondir. Shu boisdan ham biron –bir ahloqiy fazilatni umumiy tarzda qaror toptirib bo’lmaydi. Ayni bir pedagogik chora turli yoshdagi odamlarga, nisbatan qo’llanilganda turlicha natijalarni beradi. Ahloqiy-estetik tarbiyaning qudrat quroli hisoblanmish adabiyot o’qitishda ham turli sinflardagi o’quvchilarning yosh hususiyatlarini hisobga olish hal qiluvchi ahamiyatga egadir. O’quvchining yoshiga mos bo’lmagan material uni toliqtiradi, qiziquvchanligini susaytiradi. Adabiy materialga qiziqmagan, buning ustiga adabiy asarni o’rganish jarayonida bolalarni toliqtiradigan dars besamara darsdir.

Adabiyot o’qitishning vazifasi o’quvchilarda mustahkam ahloqiy sifatlari qaror toptirish, ularni go’zallikdan ta’sirlanadigan, unga intiladigan qilib tarbiyalashdan iborat. Adabiyot dasturida ham ana shu maqsadlarga hizmat qilishi lozim bo’lgan materiallar 2 qismga bo’lingan holda beriladi: 1. Adabiy materiallar. 2. Didaktik materiallar.

Adabiy materiallar- badiiy asarlar yohud ulardan olingan parchalar bo’lib, dasturda ularning talqin tarzlari ham beriladi.

Didaktik materiallar- adiblarning tarjimai hollari, badiiy matnni o’rganish bo’yicha savol va topshiriqlar, metodik maqolalar, adabiyot nazariyasiga oid ma’lumotlar obrazlariga berilgan harakteristika kabilarni o’z ichiga oladiki, adabiyot o’qitishda buning ham katta ahamiyati bor. O’qituvchi qanaday yoshdagi o’quvchilar

bilan ishlayotganligi, bolalarning jismoniy va ruhiy imkoniyatlarini aniq hisobga olgandagina dastur talablarini bajara oladi.

Adabiyot darslarini uyushtirishda 5-6-sinf bolalariga xos biologik , psixologik va pedagogik xususiyatlarini , albatta, hisobga olish zarur. 5-sinf o'quvchisi ertaklar olamiga yaqin ekanligini , uning uchun hayvon va o'simliklarning so'zlashi, shamol, momaqalldiroq, chaqmoq kabi tabiat hodisalarining odam shaklida ko'rinishi, normal holigini unutmaslik kerak.

Bu sinflarning o'quvchilari etik, ruchka, sichqon kabi narsalar odamday harakat qilib, odamday so'zlashi tasvirlangan multfilmlarni ko'rib ulg'aygan. Demak, bu sinflardagi adabiy materiallar ham shunga yarasha , ertak va multfilmlarning davomiday boshlangani ma'qul.

Aytish kerakki, adabiyot bo'yicha amaldagi dasturlarda shu talab imkon darajasida hisobga olingan. Shu sababdan ham 5-6-sinflarning "Adabiyot" darsliklarida badiiy matnlar xranalogiya tartibda emas, balki o'quvchida shakllantirilishi lozim bo'lgan agloqiy sifatlarni aks ettiruvchi ruknlar asosida joylashtirilgan. Darslikdagi badiiy matnlar "Hikmat udrdonalari", "Ertaklarning sehrli olami", "Afrsonalar sadosi", "Mumtoz adabiyotga sadoqat", "Bolalikning begubor olami", "Vatanni sevmok iymondandir", (5-sinf) , "Bola uchqur hayol sohibi", "Kechagi kun-saboq", "So'zda hikmat bor", "Tuyg'ularning kamalak rangi" (6-sinf) kabi ruknlar atrofiga birlashtirgan. Bu sinflarda adabiy materiallarni tizimga solishda asar tilining soddaligi, voqeaband asarlarda syujet rivojining shiddatkorligi va oson esda qolishi hisobga olinishi zarur. O'quvchilarning yoshlari ulg'ayib, hayotiy, aqliy va hissiy tajribalari ortib borgan sari ularga beriladigan adabiy materiallar ham murakkablashib boradi. 5-sinf adabiyot darslarida folklor materiallar birmuncha keng o'rganiladi. Folklor namunalari 11,12 yashar bolalar tushunchasiga yaqinligi ularning ruhiy halatiga mosligi bilan o'quvchilarni jalb qiladi va ularga tez-tez yetib borib kuchli ta'sir ko'rsatadi. 6-sinfdagi bolalar ham o'ziga xos ruhiy – jismoniy hususiyatga ega. Bu yoshda o'quvchilar mustaqil ko'rinishga , o'ziga xos tavakkal qarorlar qabul qilishga o'ch bo'lishadi. Binobarin, adabiyot o'qitishda ham shu hil

sifatlar hisobga olinishi zarur. Shuning uchun ham yangilangan 6-sinf “Adabiyot” darsligida o’tkir syujetli avantyuralariga va nozik ruhiy tahlillarga boy “Gulliverning sayohatlari”, “Shum bola”, “Sariq devni minib”, “Afandining qirq bir pashshasi”, “Yulduzlar mangu yonadi” kabi asarlar kiritilgan. Shuningdek bu yoshdagi o’smirlarda hissiyot, sezishlar tarbiyasiga ham alohida e’tibor zarurligidan bir o’qishda tushunilishi og’irday ko’rinsa-da, ruhiyar manzaralari aks ettirilgan, murakkab tuyg’ular tasvirlangan asarlar ham kiritilgan.

Maktabda 7-sinfdan boshlab adabiyot o’qitish ancha murakkablashadi. Bu sinf talabalari adabiy o’qish bilan birgalikda adabiyot nazariyasi mualliflar tarjimai holi bilan kengroq tanishib boradilar. Bolalarda badiiy asarni, undagi obrazlarni tahlillash ko’nikmalari mukammallashib boradi. Bu davrda mumtoz adabiyot namunalarini o’rganishga kengroq o’rin beriladi.

5-7-sinflarda adabiyot o’qitishning o’ziga xosligi shundaki, bir tomondan, u boshlabg’ich sinfning davomi, ikkinchi tomondan yuqori sinflarda adabiyot o’qitish uchun asos. Bu sinflarda asosiy e’tibor adabiy asarni o’qish va shu asosda o’quvchilarga ahloqiy – estetik tarbiya berishga qaratiladi. Agar 5-7-sinfdan bolalarda badiiy asarga qiziqish uyg’otilmasa, undan keyingi sinflarda o’quvchilarning adabiyotni sevishlari gumon. 10,14 yoshlarda bola o’ta qiziquvchan, kattalarga taqlidchan bo’lishadi, Kattalarday bilimdon, aqlli, so’zamon, kuchli ko’rinishni istashadi. Adabiyot o’qituvchi bolalardagi mana shu hususiyatdan foydalanishi ularning kuchini badiiy asar o’qishga yo’naltira bilishi, shu yo’lgina katta, kuchli, bilimdon, aqlli bo’lishiga olib borishiga ishontirishi lozim.

8-9-sinf o’quvchilarida analitik fikrlash kuchliroq bo’ladi. Bu yoshdagi bolalar o’zlariga tashqaridan qarashga urinishadi. Binobarin, bu sinflarning o’quvchilariga ruhiy tug’yonlar, nozik hissiyotlar aks ettirilgan asarlarni tashkil etish mumkin. Bu yoshdagi o’quvchilarning o’zini taftish etishga odatlantirish, o’z kamchiliklarini idrok etishga o’rgatish uchun shunga hizmat qiladigan badiiy matnlar tavsiya etilishi kerak. O’spirinlikka davogar bo’lib turgan bolalar nozik sezimlar, bilinar – bilinmas badiiy ishoralarni anglash qobiliyatiga ega bo’ladi.

O`rta maxsus ta`lim muassasalari o`quvchilari o`rta maktab talabalardan bir muncha farq qilib , bir xil yoshdagi o`spirinlardan iborat bo`lmaydi. Ta`limni uyushtirishda shu xol hisobga olinishi , akademitsey va kollejlarni o`rta va oliy maktab orasidagi ko`prik ekani hisobga olinishi zarur. Demak, adabiyot o`qitishda faqat shaxs ma`naviyatini shakllantirish maqsadlaridan emas, balki o`spirinlar egallaydigan kasb malakalarini qaror toptirish maqsadi ham ko`zda tutilgani ma`qul bo`ladi. Bu bosqichda o`rganiladigan badiiy asarlarning milliy adabiyotdagi o`rni ijtimoiy ahamiyati asosiy mezon bo`lmog`i zarur .

Oliy adabiy ta`lim to`liq professional filologlar tayyorlashga yo`naltirilgan bo`lishi va unda milliy adabiy jarayondagi barcha bosqichlar , barcha diqqatga molik asarlar matni bilan tanishib, tahlil va talqin etish lozim. Bularidan tashqari bo`ljak filologlar jahon adabiyotining eng sara namunalaridan yaxshi habardor bo`lishi , dunyo adabiyotidagi asosiy oqimlar hamda yo`nalishlarni bilishi zarur. Shuning uchun ham bu bosqichda badiiy matnning o`zi bilan tanishishiga alohida e`tibor qaratilishi joiz.

Adabiyotlar:

- 1.Dolimov S., Ubaydullayev X.,- Ahmedov Q. Adabiyot o`qitish metodikasi.-T.: “O`qituvchi”, 1967.
- 2.Rez Z.Ya. Metodika prepodavaniya literaturu.- M.: “Prosvesheniye”, 1977.
- 3.Yo`ldoshev Q, Madayev A, Abdurazzoqov A. Adabiyot o`qitish metodikasi.-T.: “Universitet”, 1994.
- 4.Yo`ldoshev Q. Adabiyot o`qitishning ilmiy-nazariy asoslari.-T.: “O`qituvchi”1996

IJODKOR TARJIMAI HOLINI O`RGANISH.

Reja:

1. Adib umr bayonini o'rganishning pedagogik zaruriyati.
2. Turli sinflarda yozuvchi tarjimai holini o'rganish.
3. Yozuvchi umr bayoni bilan uning asarlari o'rtasidagi aloqa.
4. Ijodkor tarjimai xoli va uning uslubi o'rtasidagi aloqadorlik.

Tayanch tushunchalar:

“Umrboyon va badiiy matn”, “Adib tarjimai xoli va uslubi”, “Umrboyon - tarbiya vositasi”, “Umrboyon- asarni tushunish kaliti”, “Adib tarjimai xolini o'rganish va o'quvchilarning yosh xususiyatlari”.

Maktabda badiiy asar o'rganilar ekan, uni ilmiy va didaktik tahlil etib xulosalar chiqarishga uruniladi. Badiiy asar tahlilidan ilmiy xulosalar chiqarmoq uchun yozuvchining pozitsiyasining tushunish kerak bo'ladi. Buning uchun esa ijodkorlarning tarjimai xoli bilan tanish bo'lish talab etiladi. Shundagina u yoki bu hayotiy hodisaga adib qanday munosabatda bo'lganligidan habardor bo'lish mumkin. Maktab adabiy ta'limida yozuvchilar umr bayoni 2 sababga ko'ra o'rganiladi: 1) Adiblar millat ahlining diqqat e'tiborida turgan kishilar, ularning shaxsiy hayoti va tabiatida o'quvchilar uchun namuna bo'ladigan jihatlar ko'p. Binobarin, yozuvchi hayoti o'quvchilarga ma'naviy namuna maktabi sifatida o'rgatiladi. 2) Adiblarning hayot yo'li, sa'jijasi asarlarida o'z nuqsini qoldiradi. Binobarin, ijodkorlarning hayot va ijod yo'llari va shaxsiyatlari borasidagi ma'lumotlar ularning asarlarini tushunishga kalit hamdir.

Yozuvchi biografiyasi haqidagi ma'lumot hamma sinflarda ham beriladi. Ammo o'smir yoshidagi o'quvchi bilan o'spirin yoshidagi o'quvchining adiblar tarjimai xolini o'rganish o'ziga xos didaktik jarayonlar tarzida kechadi.

O'smir yoshidagi bolalar yoki 5-6-sinflarning o'quvchilari hali adabiy asarlar yaratish badiiy zaruriyat ekannini unchalik tushunmaydilar. Buning ustiga ular adib shaxsiyatining badiiy asarda aks etishini ham to'liq anglamaydilar. Shu sababdan ham 5-8-sinflarning darsliklarida yozuvchilar haqida o'quvchilarga eng umumiy ma'lumotlar berish bilan kifoyalanadi. Odatda, 5-8-sinflarda adibalrning biografiyalarini o'rganishiga alohida soat ajratilmaydi. Binobarin, yozuvchi haqida uzoq to'xtalish zaruriyati yo'q. Shuning uchun darsliklarda o'quvchilarning o'zlari o'qib olishlari mumkin bo'lgan ma'lumotlar beriladi. Bu yoshdagi o'smirlarda hissiy bilish kuchli bo'ladi, abstrakt tafakkur, bilishning diduksiya usuli yetarlicha rivojlanmagan bo'ladi. Shu bois ko'rgan, sezgi organlari orqali qabul etilgan tushunchalar mustahkam o'zlashtiriladi. Sabab- oqibat bog'lanishlari haqidagi mulohazalar unchalik anglashilmasligi mumkin.

O'smir yoshidagi o'quvchilarning psixologik xususiyatlari boshqacha rivojlangan bo'ladi. Ularda inson shaxsining jamiyat tomonidan shakllanishi, bir jamiyatda turib, yashab turib, undan tashqarida turishning imkonsizligi haqida muayyan qarashlar mavjud. Demak, yozuvchi shaxsiyati, ma'naviyati bu sinf o'quvchilarining axloqiy sifatlariga ta'sir etishi mumkin. Yuqori sinflardagi mashg'ulotlarda o'qituvchi adib shaxsiyati qirralarining, u qachondir boshidan kechirgan voqealarning asarlarda qay tarzda namoyon bo'lishiga alohida e'tibor berish kerak. Katta maktab yoshidagi o'quvchilar o'zlari intensiv ravishda shaxs sifatida shakllanib borayotganliklari uchun yozuvchilar shaxsiyatiga astoydil qiziqadilar. O'qituvchi adib qarashlarning, kayfiyatlarining tadrijiy yo'li bu yo'lning asarlarda aks etishi kabi muammolarni yuqori sinf talabalariga aniqlab olgani ma'qul. Bu xol, birinchidan o'quvchilarning avval bilganlarini esga solib, ma'ruzani o'zlashtirishda bolalar faolligini oshirsa, ikkinchidan, berilayotgan bilim mustahkam ilmiy poydevor ustiga qurilib, yaxshiroq esda qoladi. O'quvchilar o'ylashga majbur bo'lishadi. O'ylash jarayoni ularning yangi bilimlarni o'zlashtirishlariga ham qo'l keladi.

O'qituvchi adib haqida gapirar ekan uning hayotidagi u yoki bu voqeani shunchaki sodir bo'lgan fakt sifatida emas, balki bo'lajak sanatkorning ijodiy

qiyofasini belgilaydigan omil sifatida yoki biror asarning bitilishiga turtki sifatida talqin etsa maqsadga tushuntirishi zarur. Bu sinf o'quvchilari bir yozuvchi uslubining boshqasidan farqli ekanligi sabablatini adiblar voyaga yetgan muhitdan, ularning harakter xususiyatlaridan qidirishni o'rganishlari kerak.

H.Olimjonning dilbar she'riyati, G'.G'ulomning tarixiy xulosalarga yo'g'rilgan qasirg'ali falsafiy asarlarining yaratililishini ularning tarjimai xollari, harakter xususiyatlarining o'ziga xosligi bilan bog'lash, ulardan keltirib chiqarish muhimdir. Odatda, o'quvchilar turli asarlarning qahramonlarini , ularning shaxxsiyatidagi bir-biridan farqli xususiyatlarini bir muncha yaxshi tadqiq etadilar.

Gulnor Kumush bilan adashtirilmaydi. Ammo bu o'ziga xoslik ildizi o'sha obrazlarni yaratgan adiblarning shaxsiyatidagi o'ziga xosliklarga bog'liq ekanligi o'quvchilar nazaridan chetda qoladi.

A.Qahhor shaxsiyatida mavjud bo'lgan prinsipiiallik , murosasizlik, halollik, uning asarlarida qay tarzda aks etganini o'quvchilar bilishsa, adabiyot uchun, bolalar ma'naviyati uchun juda foydali bo'ladi. Cho'lpon , Hamza, Qodiriy kabi murakkab taqdirli ijodkorlarning hayot yo'lini o'rganish , ularning asarlarini tushunish kalitigina emas, balki bolalar ma'naviyatini shakllantirish yo'li hamdir.

9-sinfdan e'tiboran adiblarning tarjimai xolini o'rganishga alohida vaqt ajratiladi, ularning hayotidagi muhim hodisalargina emas, balki ijodiy qiyofalarning shakllanish bosqichlari ham tekshiriladi. O'quvchilar shu sinfda adib shaxsi bilan uning asari o'rtasidagi bog'lanishni ilg'aydigan bo'ladi. Adabioyt o'qituvchisi yuqori sinflarda yozuvchining hayot va ijod yo'li haqida va'z o'qishdan oldin o'quvchilar avvalgi sinflarda adiblarning hayot va ijod yo'llari haqida nimalar o'rganganliklarini muvofiq bo'ladi. Yozuvchining hayoti o'rganilar ekan uning o'ziga zamondosh, O'zidan oldin o'tgan va keyin paydo bo'lgan ijodkorlarga ta'siriga ham o'rni bilan to'xtalish joiz.

Adabiyotlar:

1.Dolimov S., Ubaydullayev X., Ahmedov K. Adabiyot o'qitish metodikasi.-T.: "O'qituvchi"1967

2. To'xliyev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. T. "Yangi avlod" 2006.
3. Yo'ldoshev Q, Madayev A, Abdurazzoqov A. Adabiyot o'qitish metodikasi. -T.: "Universitet", 1994.
4. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. -T.: "O'qituvchi" 1996
5. Yo'ldoshev K. O'qituvchi kitobi. -T.: "O'qituvchi." 1997.

IFODALI O'QITISH METODIKASI

REJA:

1. Ifodali oqishning pedagogik-psixologik asoslari.
2. Ifodali o'qish-estetik tarbiya vositasi.
3. Ifodali o'qish-ta'lim berish vositasi.
4. Ifodali o'qishga o'rgatish metodikasi.
5. Sinfdan tashqari ishlar va ifodali o'qish.

Tayanch tushunchalar:

"Ifodali o'qish va uning zaruriyati", "adabiy ta'lim va hissiyot tarbiyasi", "ifodali o'qish orqali tarbiyalash", "ifodali oqish-ta'lim berish omili", "ifodali o'qish va to'g'ri o'qish", "ifodali oqishga o'rgatish".

Barkamol-insonni tarbiyalash vositalari orasida adabiyot o'rgatish old o'rinlardan birini egallaydi. Badiiy adabiyot bilan oshno bo'lgan, uni chuqur his qilgan, badiiy matnda aks ettirilgan tuyg'ularni anglagan odam kamolot yo'lga kirgan bo'ladi. Bunga erishish uchun o'quvchilarni badiiy asarlarni tushunishdan tashqari uni idrok etadigan, chuqur his qiladigan tarzda tarbiyalash kerak. Go'zallikdan lazzatlanish, chiroyli ko'rinishdan lol qolish, cheksiz oliyjanoblikdan xayratlanish ezgu odamga xos fazilatlardir. Shunday fazilatlar egasi xunuklik va illatlar, olchoqlik va yomonliklar oldidan beparvo o'tib ketolmaydi. Kurashchan estetik shu tariqa paydo bo'ladi.

Adabiyot o'qitishdan asosiy maqsad o'quvchilarda yuksak ma'naviy fazilatlarni shakllantirishdan iboratdir. Keyingi vaqtda o'quvchilarning axloqiy va

badiiy tarbiyasida qator kamchiliklar mavjud ekan. Bunda adabiyot o'qitishdagi nusonlarning ham ta'siri bor. Chunki sho'rolar davrida amalda bo'lgan adabiyot dasturlari badiiy asarlarni emas, u haqdagi nazariy fikrlarni o'rgatishga mo'ljallangan edi. Adabiyot darslarida asosiy narsa asar g'oyasini bilish deb qaraladi. Bu asari Bilan falon adib, falon davrdagi og'ir hayotni mana bunday ifodalaydi, manovi she'ri bilan pismadon shoir mehnatkashlar baxtsiz turmushini ana shunday ko'rsatadi qabilida xulosa chiqariladi. Shu sababdan turli asarlar tahlili bir biridan kam farq qilardi. O'quvchilarga badiiy asarlar bir qolipdan chiqqanday bo'lib tuyular, ularni o'qimay turib ham fikr bildirish mumkin degan xulosaga olib kelardi. Bu xil g'oyaviy yondashuv badiiy asarga qiziqishni, undan lazzatlanishni, undagi so'zlar tovlanishini payqashni qiyinlashtiradi. Endilikda adabiyot dasturlari o'zgardi. Adabiy ta'lim mazmuni yangilandi va sog'lom ko'rinish kasb etdi. Milliy adabiyotning eng sara asarlari o'rganilishi ko'zda tutiladigan bo'ldi. Ana shunday sharoitda badiiy asarlarga yondashuvda, idrok etishda, tushunish va tahlil qilishda oldingi kamchiliklarga yo'l qo'yilmaslik uchun adabiyot darslarida ifodali o'qishga alohida ahamiyat berish zarur. Ifodali o'qish, ayniqsa, 5-8-sinflarda asarning emotsional ta'sir kuchini oshirishda, uni o'quvchilarning ko'ngil mulkiga aylantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi.

O'quvchilarning tashqi ta'sirlariga tez berilishi, diqqatining bo'linuvchanloigi, bir xillik, monotonlikdan bezorligi, ovoz tovlanishlariga o'chligi adabiyot darslarining uyushtirishda ham hisobga olinishi taqozo etiladi. Xuddi shu holat ifodali o'qishning mavqeini belgilaydi.

Adabiyot o'qituvchisi, birinchi navbatda, o'zi ifodali o'qiy oladigan bo'lishi kerak. Ifodali o'qish deyilganda tinish belgilari va mantiqiy urg'uni o'rinli qo'llash emas, balki birinchi navbatda asar ruxini his etish, uning mazmunidan kelib chiqadigan ifodani topa bilish ko'zda tutilmog'i zarur. Boshqacha aytganda, ifodali o'qish-asar mazmunini o'quvchiga etkazish vositasi, muallif nazarda tutgan ta'sirni o'tkazish yo'lidir.

Ifodali o'qish o'rganilayotgan badiiy asarni emotsional idrok etishga xizmat qilgani uchun ham estetik tarbiyaning asosiy vositasidir. Ifodali o'qilgan asar u yoki

bu narsa haqida ma'lumot beribgina qolmaydi, balki o'quvchining tuyg'ulariga ta'sir qiladi. Badiiy matn ifodali o'qilganda o'quvchi muallif holatini tuyadi, his qiladi. Bu hol adabiy ta'lim oldidagi vazifalarning bajarilayotganligidan dalolatdir. Chunki, A.Qahhor aytmoqchi: "Bilgan bilib qo'yaverishi mumkin, ammo his qilgan his qilib qo'yavermaydi". Ayni matndan ta'sirlangan o'quvchi undagi qay bir ezgu ma'naviy fazilatni o'ziga yuqtirib olgan bo'ladi.

Ifodali o'qish asar mazmunining emotsional tomoni chuqur va to'g'ri anglatadigan, shu yo'l bilan o'quvchilarning estetik tarbiyasiga imkon yaratadigan vositadir. Ifodali o'qish faqat estetik tarbiya vositasigina bo'lib qolmay, bilim olish vositasi hamdir. Zamonaviy ruxshunoslik fanining ta'kidlashicha, joyiga qo'yib, ifodali o'qilgan matn o'quvchilarga tezroq etib boradi va ularning xotirasidan mustahkamroq joy oladi.

O'zbek mumtoz adabiyoti namunalarining o'quvchilar tomonidan zamonaviy adabiyotga nisbatan qiyinroq o'zlashtirilishining sabablaridan biri shuki, o'qituvchilar orasida mumtoz asarlarni to'liq tushunib va joyiga qo'yib, o'qiydiganlari, «ya'ni ularni o'quvchilar shuuriga, qalbiga, tuyg'ulariga etkazib bera oladiganlari juda kam. Shu boisdan ham o'quvchilar klassik asarlarni his qilmaydilar, ijodkorning holatiga tushmaydilar, binabarin, ularni tushunmaydilar. Shu boisdan ham barcha sinflarda ifodali o'qish adabiyotni o'zlashtirishning asosi deb qaralmog'i kerak.

Ifodali o'qishda o'qituvchi shaxsi katta o'rin tutadi. O'qituvchining o'zi biron bir kamchiliksiz ifodali o'qiy bilmas ekan, adabiyot darslaridan kuzatilgan maqsad ro'yobga chiqmaydi. O'tmishda eski maktablarda ifodali o'qishga katta ahamiyat berilardi. Bunday o'nlab asarlar oldin maktab madrasalarda adabiyot o'qitishning vazifasi, asosan, aruz vaznidan asarlarni ifodali o'qib, ularga filologik sharhlar berishdan iborat edi.

ADABIYOTLAR:

1. Dolimov S., Ubaydullaev X., Axmedov K. Adabiyot o'qitish metodikasi, -T.: "O'qituvchi", 1967, 87-bet.
2. Fayzullina S.X. Ifodali o'qish estetik tarbiya vositasi. g'T.: "O'qituvchi", 1968.

3. Kattabekov A.T. Adabiyot darslarida estetik tahlilni kuchaytirishda badiiy asar tekstidan foydalanish. –T.: RTM. 1987. 23-27-betlar.
4. Yuldoshev K., Madaev O., Abdurazzaqov A. Adabiyot o`qitish metodikasi. - T.: “Universitet”. 1994.
5. Yo`ldoshev K. Adabiyot o`qitishning ilmiy-nazariy asoslari. - T.: “O`qituvchi”, 1996.

BADIIY ASARNING O`QUV TAHLILI.

Reja:

- 1.Badiiy tahlilning pedagogik asoslari.
- 2.Badiiy tahlil turlari.
- 3.Asar tahlilining tamoyillari.
- 4.Badiiy asar tahlili bosqichlari.
- 5.Badiiy tahlilda bola yoshini hisobga olish.
- 6.Badiiy asarlarni o`rganish yo`llari.

Tayanch tushunchalar:

“Badiiy tahlil”, “Badiiy tahlil zaruriyati” “Badiiy tahlilning yoshlar ma’naviyatini shakllantirishdagi o`rni”, “Tahlil bosqichlari”, “Tahlil turlari”, “Tahlildagi bola yoshini hisobga olish”, “Tahlil tamoyillari”.

Maktab adabiyotini o`qitishdagi eng asosiy pedagogik tadbir badiiy asar tahlilidir. Badiiy asarni qabul qiladigan, undan ta`sirlanadigan, tahlillay oladigan o`quvchini tarbiyalagan muallimgina bosh pedagogik maqsadiga erishgan

hisoblanadi. Chunki dasturda o`rganish ko`zda tutilgan adabiy materiallarni shunchaki o`qib ketaverish bilan adabiyot o`qitish yuzaga kelmaydi. Chunki hayot tajribasi juda kam, badiiy didi yetarli shakllanmagan o`quvchilar badiiy asarni mutlaqo teskari tushinishlari mumkin. Shu bois asar tahliliga katta e`tibor zarur. Busiz bolalarda ezgu ma`naviy sifatlar turg`un qaror topmaydi. Badiiy tahlil badiiy asardagi tuyg`u, hissiyot va fikrni o`quvchi sezishlari va ongiga ko`chirish demakdir.

Badiiy tahlil: a) ilmiy-filologik; b) o`quv-didaktik singari ikki katta turga bo`linadi. Shuningdek, o`quvchilar va o`qituvchilar hamkorligida amalgam oshiriladigan didaktik – o`quv tahlilning o`zi tahlilchilar miqdoriga ko`ra; a) individual – yolg`iz; b) guruxiy; v) ommaviy kabi 3 turga bo`linadi.

O`quv tahlilida amal qilinishi shart bo`lgan bir qator tamoyillar borki, ularga rioya etilmay turib, tahlilda kutilgan natijaga erishib bo`lmaydi. Bu tamoyillarning asosiylari quyidagilar:

har bir tahlilning asosiy mulohaza ekanligi;

to`liq tahlilning bo`lishi mumkin emasligi;

biror asar bo`yicha butun sibf yoki o`quvchilar guruhining bir xil fikrga kelishi shart emasligi;

badiiy asarga yaxlit xodisa sifatida yondashish zarurligi;

tahlilda asarning til xususiyatlari hisobga olinishi zarurligi;

asar bo`yicha bildirilgan har qanday fikr faqat asar matnidan keltirib chiqarilishi lozimligi.

O`qituvchi epik turdagi asarlar o`rganilayotganda, tekstni tahlillash uchun savollar tuzib olishi shart. Ko`pincha adabiyot o`qituvchilari avvaldan savol tuzib olishmaydi. O`quvchilarga beriladigan savollarni tayyorlab olishga jiddiy ahamiyat qilishmaydi. Oqibatda, o`quvchilar oldiga umumiy, tahminiy savollar qo`yiladi. Bu holda o`quvini ham o`rganib o`rganib qolishadi. Savollarning aniq va matn ichida taftish qilisgda yo`naltirilmaganligi bolalarni badiiy asarni o`zi o`qimay turib, u haqda fikr aytishga odatlantiradi. Chunki savol aniq berilmagach, javob ham shunga

yarasha bo'ladi. O'qituvchi savol tuzishga qanchalik jiddiy yondashsa, bolalarning asarni o'rganishi ham shunchalik muvaffaqiyatli bo'ladi. Har bir savol asarning qaysi jihati o'rganilishini hisobga olishi, o'quvchi beradigan javobni ham ko'zda tutishi kerak. Bolaning javobini keyingi savolni keltirib chiqarsa, juda yaxshi bo'ladi. Savollar asarni o'rganishdagi eng muhim jihatini o'z ichiga olishi zarur.

Badiiy tahlilda, albatta, 3 bosqich bo'lishi zarur: 1) Asar bilan tanishish; 2) Asarni tahlil qilish; 3) Tahlilni umumlashtirish. Shu bosqichlarga muvofiq tarzda amaldagi metodika badiiy asarni tahlil qilishning quyidagi yo'llarini tavsiya etadi: 1) Muallifga ergashib yoki yaxlit o'rganish. 2) Obrazlar bo'yicha o'rganish. 3) Muammoli o'rganish. Badiiy asarni yaxlit yoki muallifga ergashib tahlillash syujetiga katta e'tibor berishni ko'zda tutadi va 5-6-sinflarda ko'proq ishlatiladi. Asarni tahlil etishning maskur usuliga ko'ra, badiiy asar o'rta maktab yoshidagi o'quvchilarning xarakter xususiyatlari, psixologik taraqqiyot darajalari, pedagogic tayyorgarligini hisobga olgan holda ishlatib, matndagi voqealarga katta e'tibor beriladi. Bu yoshdagi bolalarga voqea muhimroq. Demak, o'qituvchi voqea, syujet orqali o'quvchilarning tuyg'ulariga ta'sir etishi zarur.

Badiiy asarni o'rganishning ikkinchi bir yo'li muammoli tahlildir. Bu metod ko'pincha yuqori sinflarda qo'llaniladi. Bu metoddagi asosiy narsa badiiy asar tahlilida o'quvchilar oldida muammo qo'yilishidir. O'quvchilar o'sha muammoni yechish jarayonida asar matniga tayanadi, unga estetik baho beradi. Adabiy asarni muammoli o'rganishda o'quvchilar oldiga hayotiy va estetik masala qo'yiladi va unga har bir o'qituvchi o'zicha javob beradi. Unda javoblar qancha xilma-xil bo'lsa, o'shancha quvonmoq kerak. Chunki qoliqli fikrlash, bir xulosaga kelish fikrsizlikdir.

6-sinfda "Zarbulmasal" asari o'rganiladi. Bu asar haqida muayyan tushuncha berilib, o'quvchilar asar matnini o'zlashtirishgach, ularning oldiga: "Gulhaniy asarida nima sababdan qushlar tasviridan foydalanadi?" – degan savol qo'yish lozim. Yoki 8-sinfda X.Sultonov qalamiga mansub "Saodat sohili" qissasi o'rganiladi. Bolalar asar bilan tanishganidan keyin ular oldiga: "Asarda tasvirlangan shoh Boburning shoir Bobur, xijronzoda Boburdan farqli jihatlari aks etgan o'rinlarini topib va sabablarini tushuntiring?" tarzida muammo qo'yish mumkin. O'smirlar qiziquvchan o'z fikrlarini

bildirishni xush ko'radigan, bu fikrlar bilan boshqalarning ham xisoblashishlarini istaydigan bo'ladi. Ular psixologiyasidagi ayni shu holat adabiy asarni muammoli o'rganishga qo'l keladi.

Badiiy asarni o'rganishning eng keng tarqalgan usuli uni timsol (obraz)lar bo'yicha o'rganishdir. Badiiy adabiyotdagi asosiy unsur obraz ekani bejiz emas. Adabiy asarni o'rganishning bu metodi turli sinf o'quvchilariga tatbiqu mos kelaverishi bilan xarakterlanadi. Ammo asarlarni qahramonlar bo'yicha o'rganish 6-sinfdan boshlab yaxshi samara beradi. Negaki, bu davrda o'smirlarda ma'naviyat masalalariga qiziqish keskin ortadi. Har bir bolada o'ziga xos axloqiy mezon shakllanadi. Ular har bir obrazning u yoki bu xarakteridagi ijtimoiy-axloqiy asosni bilishga intiladilar. Shu boisdan ham badiiy asarni obrazlar bo'yicha o'rganish 8-9-sinflarda katta salmoq kasb etadi.

Adabiyotlar:

1.Dolimov S.,

Ubaydullayev X., Ahmedov K. Adabiyot o'qitish metodikasi.-T.: "O'qituvchi"1967. 211-bet.

2.Rez Z.Ya. Metodika prepodavaniya literaturu.- M.: "Prosvexeniye", 1977.

3.Yo'ldoshev Q, Madayev A, Abdurazzoqov A. Adabiyot o'qitish metodikasi.-T.: "Universitet", 1994.

4.Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari.-T.: "O'qituvchi"1996

5.Yo'ldoshev K. O'qituvchi kitobi.-T.: "O'qituvchi."1997.

6. Zunnunov A., Xotamov N., Ibrohimov A., Esonov J. Adabiyot o'qitish metodikasi. -T.: "O'qituvchi", 1992

ADABIYOT O'QITISHDA KO'RSATMALI QUROLLARDAN

FOYDALANISH.

REJA:

- 1.Ko'rsatmalik-ta'limning asosiy tamoyillaridan biri.
- 2.Ko'rsatmali qurol adabiy materialni o'zlashtirishni yaxshilash vositasi sifatida.
- 3.Ko'rsatmali qurol turlari.
- 4.Adabiyot darslarida texnik vositalardan foydalanishning ilmiy-pedagogik asoslari.

Tayanch tushunchalar: Bilishning turlari, xissiy bilish va ta'limda ko'rsatmalilik, ko'rsatmali qurol va adabiy ta'lim, ko'rsatmali qurolning turlari, tabiiy ko'rsatmalilik, tasviriy ko'rsatmalilik, grafik ko'rsatmalilik, so'z ko'rsatmaliligi, texnik vositalar va adabiy ta'lim.

Didaktikaning eng muhim tamoyillaridan biri uning ko'rsatmaliligidir. Bu tamoyil qaysidir pedagoglar xoxishi yoki metodist olimning istagi natijasi bo'lmay, didaktikaning metodologik asosi bo'lmish bilish nazariyasining qonuniyatidan kelib chiqadi. O'quvchi, ayniqsa, quyiroq sinflarda bilishning xissiy bosqichini boshdan kechirayotgan boladi, yani sezgi organalariga bevosita ta'sir etgan narsa-hodisalarni yaxshiroq idrok etadi. Shu boisdan ham adabiyot darslarida o'rni bilan ko'rsatmali quroldan foydalanish joiz. Ammo adabiyot so'z sanati ekanini va uning butun qudrati so'zda ekani, butun mohiyati, jozibasi so'z orqali yuzaga chiqishini uqtirmaslik kerak. Darslarni kerak-nokerak sxemalar, chizma va rasmlar bilan to'ldirib tashlaash kerak emas.

Ta'limda ko'rsatmalilik masalasi buyuk chex pedagogi Yan Amos Komenskiy "Buyuk didaktika", "Rasmlarda sevimli narsalar olami" kabi kitoblarida ilk bor ilmiy asoslab berilgan. I.Pestalotsi asarlarida bu ta'limot yanada rivojlantirildi va boyitib borildi. Ta'limda ko'rsatmalilik masalasida rus pedagogi Q.Ushinskiy qo'shgan xissasining ulkanligini ta'kidlash kerak.

Mumtoz pedagog-olimlarning yuqorida aytilgan fikrlari zamonaviy tarbiyashunoslarning tadqiqotlari bilan yanada mustahkamroq tasdiqlanadi. Chunki bilish jarayonning bosqichlari o'z-o'zidan ko'rsatmalilikning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Ko'rsatmali turlarini zamonaviy pedagogika quyidagicha tasnif etadi:

- 1.Tabiiy ko'rsatmalilik.
- 2.Tasviriy ko'rsatmalilik.
- 3.Grafik ko'rsatmalilik.
- 4.Badiiy so'z ko'rsatmalilik.

Tabiiy ko'rsatmalilik bizni o'rab turgan atrof-muhitda keng yoyilgan narsa va hodisalardan dars jarayonida foydalanish bo'lib, daryo, so'qmoq, gul, qir, adir, lola kabi tabiat unsurlaridan adabiyot bo'yicha biror mavzuni o'rganishda foydalanish mumkinligini anglatadi.

Tasviriy ko'rsatmalilik pedagogic amaliyotda kengroq qo'llaniladigan turlardan bo'lib, adiblarning portretlari, asardagi biror lavha tasviri kabilarni o'z ichiga oladi.

Grafik ko'rsatmalilik chizmalar, jadvallarni qamrab oladi.Adabiyot mashg'ulotlarida adabiy jarayon, adiblarning hayot yo'li, ijod bosqichlari

xususidagi ma'lumotlar, odatda, grafik yo'sunda aks ettirilsa, tushuntirish osonlashadi.

Adabiyot o'qitishda ko'rsatmali ta'limning eng ko'p qo'llanadigan turi badiiy so'z ko'rsatmaliligidir. Bu ko'rsatmali qurol har bir adabiyot muallimiga tabiat tomonidan berilgan, ta'lim yo'li bilan takomillashtirilgan bo'ladi. Adabiyot darslarida so'zdan ta'sirliroq qurol bo'lishi mumkin emas. Ammo so'zning qudratidan o'quvchi omilkorlik bilan foydalana olishi, o'quvchilarning tuyg'ularini jumdushga keltiradigan vaziyatlar yarata bilishi kerak.

Adabiyot darslarida texnik vositalardan foydalana olish ham muayyan ahamiyatga ega. Texnikaning imkoniyatlari ortib borgan sari u o'quv jarayoniga chuqurroq kirib bormoqda. Video vositalari, televizor magnitafon, radio kabi ashyolar, bevosita adabiyotga doir ko'rsatmalikni ta'minlaydigan diafilm xam o'ziga yarasha ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

1. Dolimov S., Ubaydullayev X., Ahmedov K. Adabiyot o'qitish metodikasi.-T.: "O'qituvchi" 1967. 211-bet.
2. Rez Z. Ya. Metodika prepodavaniya literaturu.- M.: "Prosvexeniye", 1977.
3. Zunnunov A., Xotamov N., Ibrohimov A., Esonov J. Adabiyot o'qitish metodikasi.-T.: "O'qituvchi", 1992
4. Yo'ldoshev Q, Madayev A, Abdurazzoqov A. Adabiyot o'qitish metodikasi.-T.: "Universitet", 1994.
5. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari.-T.: "O'qituvchi" 1996
6. Russkiy yazik literatura v uzbekskoy shkole.(jurnal). 1985.

7. Ernazarov X. Adabiyot darslarida diafilm, -T.: "O'qituvchi", 1987.

ADABIYOTDAN SINFDAN TASHQARI ISHLAR.

REJA:

1. Sinfdan tashqari ishlarning pedagogic asoslari.
2. Sinfdan tashqari ishlarning turlari.
3. Sinfdan tashqari o'qitishni uyushtirish.
4. Kitobxonlar konfrensiyasini o'tkazish.
5. Adabiy uchrashuvlar o'tkazish.
6. Adabiy baxslar o'tkazish.
7. adabiy kurok (montaj) tayyorlash.
8. Adabiy ko'tgazmalar tashkil etish.
9. Adabiy kechalar o'tkazish.

Tayanch tushunchalar: Adabiyot darslari va sinfdan tashqari ishlar.

Ma'naviyati boy va go'zal axloqli shaxsni tarbiyalash uchun adabiyot darslaridagina olib boriladigan ishlar yetarli emas. Adabiyot o'qituvchisi badiiy asarni o'qishni o'z talabalarining tabiiy ehtiyojiga aylantiro olgan taqdirdagina bosh maqsadiga erishish yo'liga tushgan hisoblanadi. YOshlardagi estetik taraqqiyotni tezlatish badiiy didni o'stirish, ulardagi ijodkorlikni rivojlantirish vash u yo'l bilan yuksak ma'naviyatli kishilar sifatida tarbiyalash borasidagi adabiyotdan sinfdan tashqari ishlar katta o'rin tutadi.

Sinfdan tashqari ishlarning o'ziga shundaki, ular tarbiyalanuvchida ijodkorlik mayllarini uyh'otadi, o'zining nimalarga qodir ekanini ko'rish, boshqalardan farqli jih'atlarini namoyish etish, yaratish ishtiyoqini tug'diradi. Sinfdan tashqari ishlar

bolada g'alaba lazzatini, ijodning yashirin azoblarini totishga o'rgatadi. O'zining shaxs ekanini to'liqroq h'is etishga odatlantiradi. O'quvchini ruh'lantiradi. Erk tuyg'usi yaratish h'issini uyg'otadi. Shu ikki sezish omuxta bo'lsagina to'laqonli shaxs shakllanish to'g'ri yo'lga qo'yilgan bo'ladi. Sinfdan tashqari ishlar natijasida tarbiyalanuvchida badiiy did shakllanishi tezlashadi, kitobga, o'qishga, izlanishga meh'r uyg'onadiki, pedagogik maqsad shu tarzda amalga oshadi.

Adabiyot darslari va u bo'yicha sinfdan tashqari ishlar o'zaro uzviy aloqada. Sinfdan tashqari ishlar adabiyot darslaridan kelib chiqadi, ularning davomi h'isoblanadi. Ayni vaqtda, darslarni yangi mazmun, yangi material bilan boyitadi, tarbiyalanuvchilarda yangi axloqiy sifatlar shakllanishiga xizmat qiladi. Darslar hamisha o'quvchininng sinfdan tashqari bilimlar zahirasiga, shakllantirgan insoniy fazilatlar ja'miga tayangan holda olib boriladi. Shuningdek, darsda berilgan bilimlar, aytilgan ma'lumotlar o'quvchini ko'proq mustaqil o'qishga odatlantirishi kerak.

Adabiyot dasturlari va darsliklarida sinfdan tashqari o'qiladigan adabiyotlar ko'rsatiladi, shulardan afriqlari majmualardan joy oladi. Metodik qo'llanmalar esa bu boradagi tajribalarni umumlashtirib, har bir o'qituvchining o'ziga mos metodikasini ishlab chiqarishga urinadi.

Adabiyot bo'yicha sinfdan tashqari ishlarning a) adabiy konferentsiya; b) adabiy uchrashuv; v) adabiy ahslar; g) adabiy montaj (kurok); d) adabiy ko'rgazmalar; e) adabiy kechalar singari turlari mavjud.

Adabiy konferentsiya bir yozuvchining yoxud bir turkumi asarlari bo'yicha alohida tayyorgarlik bilan o'tkaziladigan ish turi hisoblanadi. Ungda o'qituvchi va bir necha o'quvchilar ma'ruza qilishlari lozim.

Adabiy uchrashuvda asosiy og'irlik o'qituvchilar zimmasiga tushadi. Chunki ijodiy mahsuloti bilan ayni yoshdagi o'quvchilarga bir qadar daxldor bo'lgan ijodkorlar bilan uchrashuvni o'qituvchigina tashkil etishi mumkin. Bunga ham maxsus hozirlik ko'rilishi zarur.

Adabiy bahslar bir asar yuzasidan o'tkaziladigan ish turi. Unda o'quvchilar Ayni asarni o'qishadi va har biri shu asar bo'yicha o'z qarashlari bilan o'rtoqlashadi, shu yo'l bilan o'quvchilarda bahs madaniyati shakllanadi.

Adabiy kuroklar bayramlar munosabati Bilan o'tkaziladigan tadbir bo'lib, biror mavzuga bag'ishlangan asarlarning tegishli o'rinlarini yoddan keltirish yo'li Bilan amalga oshiriladi. Til, navro'z, mustaqillik, ayollar kuni singari bayramlarga bag'ishlangan adabiy kompozitsiyalar shular jumlasidan.

Adabiy kechalar biror adibning tavalludi yoxud tanlangan mavzu bo'yicha uyushtiriladigan tadbir bo'lib, maxsus tayyorgarlikni talab etadi. Unda tashkiliy qo'mita ish ko'radi. Maxsus ma'ruzachilar tayin etiladi. Reja tuziladi.

A D A B I Y O T L A R:

1. Dolimov S., Ubaydullaev X., Ahmedov K., Adabiyot o'qitish metodikasi. –T.: “O'qituvchi”, 1967. 412g'417 betlar.
2. Rez Z.Ya. i dr. Metodika prepodavaniya literaturu, -M.: Prosveshenie, 1977. str. 366.
3. Zunnunov A., Xotamov N., Ibrohimov A., Esonov J. Adabiyot o'qitish metodikasi. –T.: “O'qituvchi”, 1992.
4. Zunnunov A., Xotamov N. Adabiyot nazariyasi. –T.: “O'qituvchi”, 1978.
5. Zunnunov A. 5-10 sinflarda adabiy-nazariy tushunchalarni o'rganish. T.: 1967.
6. Yo'ldoshev K., Madaev O., Abdurazzaqov A. Adabiyot o'qitish metodikasi. T.: «Universitet”, 1994.
7. Yo'ldoshev K. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. –T.: “O'qituvchi”, 1996.
8. Badriev F. Yuqori sinflarda adabiyotdan sinfdan tashqari ishlar. –T.: “O'qituvchi”, 1969.
9. Musurmonova O. Adabiyot va axloqiy tarbiya. T.: “O'qituvchi”, 1988.

ADABIYOTDAN FAKULTATIV MASHG'ULOTLAR

REJA:

1. Fakultativ mashg'ulotlarning o'ziga xosligi.
2. Fakultativ mashg'ulotlar tarkibi va mazmuni.
3. Fakultativ mashg'ulotlar tizimi.
4. Fakultativ mashg'ulotlarda o'quvchilar faoliyatini asosiy turlari.
5. Fakultativ kursni rejalashtirish yo'llari.

Fakultativ mashg'ulotlarning asosiy o'ziga xosligi ularning ixtiyoriyligidir. O'quvchilar darsga kelganlariday fakultativlarga qatnashishlari majburiy emas. Bola fakultativni tanlash huquqiga ega. Tanlab yozildimi endi ishtiroki majburiy. Adabiyot darslarida o'qituvchining asosiy e'tibori o'quvchilarda qiziqish uyg'otish bo'lsa, fakultativ mashg'ulotlarda mavjud qiziqishni chuqurlashtirishga qaratilishi kerak.

Fakultativ mashg'ulotlar o'quvchilarga Yana bir jihati bilan qiziqarli, unda bolalarga odatdagi yo'sinda baho qo'yilmaydi. Ma'qullash, qoyil qolish, shaxsning bolaning ichki imkoniyatlarini ochib yuboradi. O'quvchining o'zi qiziqib yozilgan soha bo'yicha yomon baho qo'yish mantiqsizlikdir. Bola qiziqqan sohada boshqalar echaolmagan muamoni hal etishi, ko'ngliga yoqqan ish bilan shug'ullanishi uning taraqqiyotiga ham ijodiy ta'sir qiladi.

Adabiyot darslarida adabiyotga qiziqishi turlicha bo'lgan 40 tagacha o'quvchi qatnashsa va o'qituvchi o'z ishini ularning o'rtacha darajasiga moslashga majbur bo'lsa, fakultativ qatnashuvchilari miqdori 10-15 atrofida bo'ladi. Bu hol, ya'ni qiziqish doiralari bir, maslamlari yaqin kishilar uyushmasi boladagi ijodiy imkoniyatlarni uyg'otadi. Fakultativ ishtirokchilari sinfdagina qaraganda, intellektual jihatdan ham o'zaro tengroq bo'ladi.

ADABIYOTLAR:

1. Rez Z.Ya. i dr., metodika prepodavaniya literaturu. -M.: "Prosveshenie"., 1977, str. 396.
2. Zunnunov A., Xotamov N., Ibroximov A., Esonov J. Adabiyot o`qitish metodikasi. -T.: «O`qituvchi», 2992.
3. Yo`ldoshev K., Madaev O., Abdurazzaqov A. Adabiyot o`qitish metodikasi. – T.: «Universitet», 1994.
4. Yo`ldoshev K. Adabiyot o`qitishning ilmiy-nazariy asoslari. –T.: “O`qituvchi”, 1996.
5. Kovalev L.E. Fakultativnoe zanyatiya po literature v shkole. –M.: 1974.
6. Volovnikova G.M. Sovremennie zadachi razvitiya fakultativnix zanyatiy po literature. “Literatura v shkole” (jurnal). 1976. № 3-5.

ADABIYOT TO`GARAGI FAOLIYATINI TASHKIL ETISH

1. Adabiyot to`garagining o`ziga xosligi.
2. Adabiy-ijodiy to`garak.
3. Drama to`garagi.
4. Ifodali o`qish va badiiy hikoya qilish to`garagi.
5. To`garaklar ishini rejalashtirish.

Adabiyotni o`rganish bir umr davom etadigan va asosan, maxsus ajratilgan dars soatlaridan tashqari kechadigan uzluksiz jarayondir. Adabiy asarlarning jud katta qismi sinfdan tashqarida, o`quvchilar tomonidan mustaqil ravishda o`zlashtiriladi. Shuningdek, badiiy asarlarni o`qish ayrim o`quvchilarda ijodga intilish, yaratuvchilik, bezovtalik kayfiyatini vujudga keltiradi. Adabiyot o`qituvchisi shu xildagi kayfiya qaysi o`quvchilarda paydo bo`lagini bexato payqay olishi kerak. Ayni vaqtda badiiy sezgi muhabbat mayliga ega yoshlardagi

intilishni rag'batlantirish va o'stirish darkor. Manna shu maqsadlarga xizmat qiladigan eng yaxshi vosita adabiyot to'garaklaridir.

Adabiyot to'garagida ko'pi bilan 15-20 odam ishtirok etadi. Qatnashchilar umumiy qiziqish atrofiga birlashgan bo'linadi. To'garakka imkon boricha, adabiyotga, ijodga qarashlari umumiy, yosh xususiyatlari yoki rivojlanish darajalari yaqin bo'lgan o'quvchilar to'planishiga erishmoq kerak. Maktabda bir necha adabiyot to'garagi bo'lishi mumkin va ularga turli maneraga ega o'quvchilar rahbarlik qilganlari ma'qul. To'garaklarda qiziqishlari bir xil bo'lgan oz sonli bolalar o'zaro tortinmay, qo'lga qolishdan cho'chimay ijod haqida adabiyot haqida, sahna to'g'risida fikrlaydilar. To'garakka rahbarlik qilgan o'qituvchi o'zini tengdoshlari yoki hamkasblari orasida yurganday tutishi zarur. Negaki, notenglik tuyg'usi tortinishni yuzaga keltiradi, kimtingan kishining ijodiy imkoniyatlari esa to'la ro'yobga chiqmaydi. Hozirda maktablarimida adabiyot to'garaklari uch ko'rinishga ega:

1. Adabiy-ijodiy to'garak.
2. Drama to'garagi.
3. Ifodali o'qish to'garak.

Adabiyot to'garaklarining bu ko'rinishlari o'zaro farqlansalar ham maqsadlari umumiy o'quvchilarda badiiy so'zga ehtirom tuyg'usi, so'z sehdan ogoh bo'lishga intilish hissi hamda badiiy ijoddan bahramandlik holatini hosil qilishdir. Shu boisdan adabiyot to'garaklarining hamma turlari ham qaysidir bir jihatlari bilan umumiy bir nuqtada kesishadilar.

To'garaklarga, odatda turli sinflarning o'quvchilari yozilishadi va o'zaro yaqindan bo'lmagan o'quvchilarni umumiy qiziqish birlashtiradi. Adabiyotga qiziqqan bolaning shu uch to'garakdan qaysi biriga yozilishning qiziqish, o'quvchi haqida muayyag tasavvur uyg'otadi.

A D A B I Y O T L A R:

1. Dolimov S., Ubaydullaev X., Axmedov K. Adabiyot o'qitish metodikasi. –T.: “O'qituvchi”, 1967, 421-427 betlar.
2. Rez Z.Ya. i dr. Metodika prepodavaniya literaturu, -M.: 1977, str. 374.
3. Musurmonova O. Adabiyot va axloqiy tarbiya. –T.: 1988, 78 bet.
4. Zunnunov A., Xotamov N., Ibroximov A., Esonov J. Adabiyot o'qitish metodikasi. –T.: “O'qituvchi”, 1992.
5. Yo'ldoshev K., Madaev O., Abdurazzaqov A. Adabiyot o'qitish metodikasi. –T.: “Universitet”, 1994.
6. Yo'ldoshev K. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. –T.: “O'qituvchi”, 1996.

ADABIYOT DARSLARINI TAHLILLASH

R E J A:

1. Darsni kuzatish va tahlillash pedagogik asoslari.
2. Dars tahliliga qo'yiladigan pedagogik atalablar.
3. Darsni kuzatish va tahlillashning tarkibiy qismlari.
4. Dars tahlili turlari.
5. Darsni tahlillash shakllari. Dars tahlilini qayod etish yo'llari.

Pedagogika fani va amaliyoti taraqqiyotida darsni kuzatish va tahlillash alohida o'rin tutadi. O'zgalarning darslarini kuzatishni, ularning yutuq va kamchiliklarini topishni bilmaydigan o'qituvchining mahorati haqida gapirish ham ortiqcha. Chunki o'qituvchi o'zining qanday bilim va tajribaga egaligini faqat hamkasbi darslarini tahlillash yo'li bilan aniqlay oladi.

Darsni kuzatish va tahlillash, ayniqsa yosh va bo'lajak o'qituvchilar hayotida alohida o'rin tutadi. Yosh o'qituvchi yoki talaba tajribali pedagoglar yoxud tengdoshlari o'tgan darslarni kuzatishi, ularning yutuq va kamchiliklarini ko'rishni o'rganmay turib, o'zlaricha hech qanday pedagogik malakaga erisha olmaydilar.

Adabiyot o'qituvchilari ham yosh avlod ruhiyatida eng ezgu axloqiy fazilatlarini barpo etishga intilar ekan dars tahlilini o'rganishlari g'oyat zarurdir. Adabiyot o'qituvchisi qay o'rinda yutuqqa erishgan va qay vaziyatda kamchilikka yo'l qo'yganini ya'ni o'ziga o'zi beradigan bahoni ham faqat qiyoslash yo'li bilan amalga oshiradi. Xullas, darsni kuzatishni, uni taxlillashni bilmay turib, pedagogika Fani taraqqiyoti haqida ham ilg'or pedagogik tajriba orttirish haqida ham orzu qilish mumkin emas.

Darsni kuzatish va tahlillash oldiga muayyan pedagogik alablaladiki, bu talablarga rioya etmay turib, darsni takomillashtirish, uning ta'limiy-tarbiyaviy, rivojlantirish maqsadlariga erishish mumkin emas.

Dars tahlilining a) ilmiy; b) metodik; v) didaktiv; g) umumpedagogik singari turlari mavjud. Dars tahlilining bu turlari tahlil jarayonida ko'proq qaysi jihatga e'tibor qaratilishiga ko'ra farqlanadi.

YILLIK MAVZULI REJA TUZISH

Biz yuqoridagi mavzularda adabiyot ta'limdan sinf va sinfdan tashqari mashg'ulotlarni ko'rib o'tdik va shu bilan birga pedagogik jarayonning **m u n d a r i j a s i n i** ham izohlab o'tdik. Endi unga **t a y y o r l a n i s h** masalasini ko'raylik.

Pedagogik jarayonga tayyorlanish mashg'ulotni to'g'ri rejalashtirishni talab qiladi. Buning uchun vaqtni, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini; tayyorgarligini hisobga olish lozim va ularga asoslanib, butun dastur materiallarini taqsimlash kerak.

Ikkinchi tomondan, pedagogik jarayonni tashkil qilish uchun reja bajarila oladigan qilib, ya'ni real ravishda tuzilishi lozim. Buning uchun moddiy bazaga suyanish lozim, ya'ni o'quvchilar maxsus jihozlangan bino hamda darsliklar, o'quv qo'lanamalari va axborot texnologiyalari bilan ta'minlangan bo'lishlari kerak.

Boshqacha qilib aytganda, sinfdagi adabiy ta'limni va sinfdan tashqari mashg'ulotlarni amalga oshirmoq uchun rejalashtirish va jihozlash muhim rol o'ynaydi.

Adabiyotdan mashg'ulot rejasi to'rt asosiy shaklga egadir: 1) yillik mavzuli reja; 2) chorak bo'yicha reja; 3) mavzuli reja; 4) bir soatlik darsning reja- ko'chirmasi.

O'quv yili boshlanmasdan oldin yillik mavzuli reja tuziladi. Butun bir yillik ishni to'g'ri rejalashtirish va uni to'g'ri tashkil qilish uchun nimalarga e'tibor qilish lozim?

- 1) To'rt chorak bo'yicha adabiy materialni to'g'ri taqsimlash.
- 2) Shu adabiy materiallarga doir bo'lgan asosiy adabiy-nazariy masalalarni taqsimlash.
- 3) Muayyan bir asarni o'rganishga bog'lab nutq o'stirish turlari. Har qaysi chorak bo'yicha sinf va uy insholarining soni.
- 4) Choraklar bo'yicha sinfdan tashqari qilinadigan ishlar mazmuni.
- 5) O'qituvchining ilmiy-uslubiy va jamoat ishlari. Bunda har bir chorak bo'yicha va yil oxirida takrorlashga sarf bo'ladigan vaqtni ham hisobga olish kerak.

Yillik rejaga asoslanib yarim yillik yoki chorak rejasi tuziladi. 5-9 sinflar uchun chorak rejasi, 10-11-sinflar uchun yarim yillik reja tuzish maqbuldir.

Chorak rejada qilinadigan ishlarining mazmuni aniq, hamma tafsilotlari bilan ko'rsatiladi. Unda yozma ishlarining mavzusi, uni o'tkazish va tahlil qilish uchun ajratilgan soatlar; adabiyot nazariyasidan beriladigan bilim va uni tizimlashtirish, o'quvchilarning ma'ruzalari uchun ajratilgan muddatlar; sinfdan tashqari ishlarining mazmuni: ekskursiya, muzey va teatrlarga borish, to'garakda ko'riladigan ishlar mazmuni to'liq ko'rsatiladi. Choraklik rejada o'qituvchining qanday ilmiy-uslubiy va jamoat ishi olib borayotganini ham ko'rsatib o'tiladi.

Yirik asar yoki yozuvchining ijodini o'rganish oldidan mavzuli reja tuziladi. Mavzuli reja materiallari har bir dars bo'yicha taqsimlanadi. Unda ish usullari, ko'rgazmali qurollar, axborot texnologiyalari, ilmiy-uslubiy adabiyotlar (sahifalari bilan) aniq ko'rsatiladi. Mavzuli reja asosida kundalik dars reja ko'chirmasi tuziladi.

Dars reja ko'chirmasi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo'ladi: a) uy vazifasini so'rash, b) Yangi materialni bayon qilish, v) bilimni mustahkamlash, g) uyga vazifa topshirish.

A D A B I Y O T L A R

1. Dolimov S., Ubaydullaev H., Axmtdov Q. Adabiyot o'qitish metodikasi. T.: "O'qituvchi" 1967.
2. Yo'ldoshev Q., va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. T.: "Universitet" 1997.
3. Zunnunov A., Xotamov N., Ibrohimov A., Esonov J. Adabiyot o'qitish metodikasi. –T.: "O'qituvchi", 1992.
4. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. –T.: "O'qituvchi", 1996.
5. To'xliiev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. T.: "Yangi avlod", 2006.

BIR SOATLIK DARSNING REJA-KO'CHIRMASINI TUZISH.

REJA:

1. «2004-2009 yillarda maktab milliy ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi» ning maqsadi.
2. Global ta'lim mazmuni va uni ta'lim mazmuniga tadbiq etish printsiplari.
3. Bir soatlik dars rejasi namunasi.

«2004-2009 yillarda maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi» ning maqsadi ta'lim muassasalari moddiy-texnika zahirasini mustahkamlash, kadrlar salohiyatini oshirish bilan birga, ta'lim mazmunini yangilash va takomillashtirishga qaratilgandir.

Hozirgi kunda yangi asr ta'limni globallashtirishni muhim vazifa qilib qo'ymoqda. Global ta'lim nimaga asoslanadi va uni ta'lim tizimiga qanday tadbiq

etish mumkin? Ta'limning bu usuli ta'limdagi eng global muammolarga javob izlaydi. Dastur quyidagi printsiplarga asoslanadi:

- o'quvchini yoshidan qat'iy nazar uni shaxs sifatida tan olish;
- berilayotgan bilimlarning qanchalik hayotga bog'liqligini o'quvchiga tushuntirish;
- ta'lim olish va berish jarayonining o'quvchi va o'qituvchi uchun maroqli, qiziqarli bo'lishini ta'minlash;
- bilim ko'nikma, odob-axloq shaxsiy nuqtai nazar me'yorlarini uyg'unlashgan holda o'rgatish;
- o'quvchi o'zining shaxs sifatida shakllanishiga, imkoniyatlari darajasini va kamchilik tomonlarini anglab etishga yordam berish;
- eng asosiysi taraqqiyot uchun savodxonlik zarur ekanligini anglashga o'rgatadi.

Bolaga o'qituvchi bir soatlik dars rejasini quyidagi bo'limlar asosida tuzadi.

- Fanning nomi: Adabiyot
- Sinf: 5-sinf
- Mavzu: Dasturda belgilangan mavzu yoziladi.
- Vaqti: 45 daqiqa
- Dars nomi: Mavzudan kelib chiqqan holda darsga qiziqarli nom beriladi.
- Maqsad: O'quvchilarda qanday munosabatlar shakllantiriladi.
 - a) ta'limiy
 - b) rivojlantiruvchi
 - v) tarbiyaviy.
- Resurslar: Dars qanday jihozlanadi.
- Dars jarayoni: 1-bosqich. Tashkiliy qism. 2-bosqich. Uy vazifasini so'rash va x.k.
- Izoh: qo'shimcha nimalardan foydalanish mumkinligi haqida izoh beriladi.
- Kengaytirish: O'quvchi uchun o'quv qo'llanmalaridan tashqari foydalaniladigan manbalar ko'rsatiladi.

- Boshqa variantlar: Ta'lim berishning yana qanday usullaridan foydalanish mumkinligi ko'rsatiladi.

- Baholash: O'quvchilarning dars jarayonida olgan qaysi bilim, ko'nikma va malakalari baholanishi aniq ko'rsatiladi.

So'nggi yillarda YUNISEFning O'zbekistondagi vakolatxonasi va xalq ta'limi vazirligi xamkorligi hamda tashabbusi bilan Respublikamiz ta'lim muassasalarida joriy etilayotgan Bolaga do'stona Munosabatdagi Maktab (BDMM) loyihasi o'quvchilar uchun ta'lim olish qulay hamda sifatli bo'lishiga, ulardagi hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lib, innovatsion texnologiyalar orqali davlat ta'lim standartlari talablarining to'liq bajarilishiga mo'ljallangandir. Loyihaning maqsadi bugungi kunda tez o'zgaruvchan, murakkab va o'zaro bir-biriga bog'liq dunyoda o'z o'rnini topa oladigan ya'ni aqliy hujum, jismoniy hamda ma'naviy barkamol shaxsni tarbiyalashdir.

Binobarin, ayni paytda maktab ta'limining maqsadi o'quvchilarga DTS va o'quv dasturi talablarining darajasida chuqur bilim berish, ularni ma'naviyati yuksak shaxs qilib tarbiyalash ekan, har bir o'qituvchi o'quv fanining o'ziga xos xususiyatlarini nazarda tutgan holda, adabiyot darslarida zamonaviy ta'lim usullaridan o'rinli foydalanish lozim.

ADABIYOTLAR:

1. Dolimov S. va boshqalar. Adabiyot o'qitish metodikasi. T., O'qituvchi, 1967.
2. Yo'ldoshev Q., Madaev O., Abdurazzaqov A. Adabiyot o'qitish metodikasi. T., Universitet, 1994.
3. Usmonova K. Adabiyotdan zamonaviy dars turlari. Toshkent. 2007.
4. To'xliiev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. T.: 2006.

YOZMA ISHLAR VA ULARNI O'TKAZISH

REJA:

1. Adabiyot bo'yicha yozma ishlarning pedagogik zaruriyati.

2. Yozma ish turlari va uni o'tkazish yo'llari.
3. Yozma ish mavzusini belgilash.
4. Inshoga reja tuzish yo'llari.

Shaxsining kamolotida uning nutqiy rivojlanganlik darajasi muhim ahamiyatga ega. Chunki nutq insondagi intellektual emotsional imkoniyatlarni yuzaga chiqarish vositasidir. Adabiyot mashg'ulotlarida o'quvchilar nutqi ikki yo'l bilan o'stiriladi. 1. Og'zaki. 2. Yozma.

Yozma ishlar yoki ularga tayyorgarlik faqat sinfda bajariladigan tadbir bo'lmay, balki bu ishlarni uyga vazifa yoxud mustaqil ish sifatida ham berish mumkin.

Yozma nutq barkamolligi inson shaxsi takomilida alohida mavqega ega. Chunki yozma nutq aqliy faoliyatning murakkab shakli bo'lib, odam kamolotining yuksakligidan dalolatdir. Yozma nutq adabiy ta'limda, asosan, insho o'tkazish yo'li bilan rivojlantiriladi. Adabiyot o'qitishda inshoning ahamiyati beqiyos. O'quvchilarning bog'lanishli nutq malakalarini oshirishda eng muhim vosita ishodir. Shu sababli maktabda insho yozishga katta e'tibor beriladi.

Insho-arabcha yozish, belgilab qo'yish, ijod qilish ma'nolarini bildiradi. Insho-o'z fikr-mulohazalarini tilning grammatik qoidalari asosida mustaqil yozma bayon qilish usuli.

Olimlar inshoni quyidagicha tasnif qilishadi:

Pedagogik maqsadga ko'ra:

A) ta'limiy insho; b) nazorat insho.

2. Shakliga ko'ra:

a) og'zaki insho; b) yozma insho.

3. Mavzusiga ko'ra;

a) adabiy insho; b) erkin insho; v) adabiy-ijodiy insho

4. Janriga ko`ra:

a) rivoya insho; b) tasviri insho; v) muhokama insho; g) taqriz insho.

Inshoning muvaffaqiyatli to`lalgicha unga yaxshi tayyorgarlik ko`rishga bog`liq. O`quvchi inshoda yoritmoqchi bo`lgan mavzuni atroflicha bilishi kerak. O`quvchi materiallarini saralab, yozma ifodalashni uddalay olishi zarur. Inshoni yaxshi yozish uchun o`quvchi unga doir atamalarni, nazariy tushunchalarni puxta o`zlashtirishi zarur. Mavzu, reja, tezis, dalil, xulosa, kirish, epigraf va boshqa tushunchalar ana shular sirasiga kiradi.

Mavzu umumlashma xarakterda, o`quvchi fikrini muayyan yo`nalishga qarata oladigan bo`lishi kerak.

Reja-o`quvchining mavzu yuzasidan bilganlarini chegaralash, muayyan tartibga solish, tizim holiga keltirish, obrazlar haqida, asar uslubi haqida xulosa chiqarish vositasi hamdir. Insho yozishda rejaning soda yoki murakkabligini majburiy tarzda belgilamaslik zarur.

A D A B I Y O T L A R:

1. Dolimov S. Ta`limiy bayon va insho. T.: «O`qituvchi», 1968.
2. Zunnunov A., Turdiev B. Bayonlar to`plami.-T.: «O`qituvchi», 1974, 5-12-betlar.
3. Dolimov S. Va boshqalar. Adabiyot o`qitish metodikasi. –T.: «O`qituvchi», 1967. 215-bet.
4. Rez Z.Ya. i dr. Metodika prepodavaniya literaturu. –M.: “Prosveo`eniya”, 1977. str. 391.
5. Zunnunov A., Xotamov N., Ibroximov A., Esonov J. Adabiyot o`qitish metodikasi. –T.: «O`qituvchi», 1992.
6. Yo`ldoshev K., Madaev O., Abdurazzaqov A. Adabiyot o`qitish metodikasi. –T.: “Universitet”, 1994.

7. Yoʻldoshev K. Adabiyot oʻqitishning ilmiy-nazariy asoslari. –T.: «Oʻqituvchi», 1996.

YOZMA ISHLARNI TEKSHIRISH VA BAHOLASH

REJA:

1. Yozma ishlarni tekshirish metodikasi.
2. Oʻquvchilarning yozma ishlarida koʻp uchraydigan (tipik) xatolar.
3. Yozma ishlarni baholash metodikasi.
4. Xatolarni aniqlash va belgilash yoʻllari.

Inshoni tekshirish metodikasining eng muhim muammolaridan hisoblanadi. Chunki yozma ishlar nisbatan katta hajmda va qisqa muddat ichida yozilganliklari hamda oʻquvchilarning grammatika borasidagi bilimlari etarli boʻlmagani uchun koʻpincha xatolar miqdori ortib ketadi.

Insho yozdirishdan maqsad oʻquvchilarning yozuv savodxonligini oshirish, ularni har qanday murakkab fikr-mulohazalarini tushunarli va chiroyli tarzda taʼsirli qilib ifodalab berishga oʻrgatishdir. Shu bosidan insho yozish tilning grammatik qoidalariga uzviy bogʻlangan. Hozirga kelib oʻquvchilar orasida savodxonlik darajasining keskin pasayib ketishiga asosiy sabablardan biri shuki, tilimizning imlo qoidalari, grammatik normalari hamisha ham chuqur ilmiy asoslarga tayanilgan holda ishlab chiqilmagan. Koʻpgina grammatik qoidalar bizning tilimiz xususiyatlarini aks ettirmaydi. Bular rus grammatikasidan koʻrgʻkoʻrona nusxa koʻchirish tufayli paydo boʻlgan. Maktab grammatikasi xususida shuni aytish mumkinki, u koʻp jihatdan jonli soʻzlashuv tilidan uzoqlashib ketgan. Oʻquvchilarga amaliy koʻnikma va malakalar berish oʻrniga ilmiyday boʻlib koʻrinadigan murakkab qoidalarni oʻzlashtirish talab qilinib, oʻquvchilar til oʻrganishdan bezdiriladi.

Shuningdek, ona tili taʼlimi ham talab darajasida tashkil etilmagan.

Shuning uchun ham bugungi o`quvchilarimizning yozma savodxonligi past darajada ekan, o`qituvchilardan aybni soqit qilmagan holda o`zbek darsliklarining grammatikasining hozirgacha, qoniqarli ilmiy-metodik ahvolda emasligini ta`kidlash o`rinli bo`ladi.

Adabiyot o`quvchisi biror mavzu yuzasidan insho yozdirar ekan, yozma ishning ona tilidan o`rganilgan biror grammatik qoidani mustahkamlashga qanchalik xizmat qilishni ham xisobga olishi zarur. Insho yordamida mustahkamlangan grammatik qoida o`quvchi hotirasida chuqur iz qoldiradi, uning savodxonligini yaxshilashga xizmat qiladi.

O`quvchilarning insholari ijodiy ish, shu sababli ularni tekshirishga ham turli tomonlardan, turlicha aspektlarda yondashish zarur.

A D A B I Y O T L A R:

1. Dolimov S. Ta`limiy bayon va insho. T.: «O`qituvchi», 1968
2. Dolimov S. Va boshqalar. Adabiyot o`qitish metodikasi. –T.: «O`qituvchi», 1967. 215-bet.
3. Zunnunov A., Xotamov N., Ibroximov A., Esonov J. Adabiyot o`qitish metodikasi. –T.: «O`qituvchi», 1992.
4. Yo`ldoshev K., Madaev O., Abdurazzaqov A. Adabiyot o`qitish metodikasi. –T.: “Universitet”, 1994.
5. Yo`ldoshev K. Adabiyot o`qitishning ilmiy-nazariy asoslari. –T.: «O`qituvchi», 1996.

« Adabiyot o`qitish metodikasi» fanidan nazorat savollari

Adabiy ta`limning maqsadi.

Kirish mashg`ulotlarini o`tkazish yo`llari.

Dars tahlili turlari.

Adabiyot o`qitish metodikasining perdmoti va vazifalari.
O`quvchilarning yozma ishlarida ko`p uchraydigan xatolar.
V-VI sinflarda adabiyot darslarini uyushtirishning o`ziga xos xususiyatlari.
Adabiy ta`lim va mafkura munosabati.
Ifodali o`qishning pedagogik-psixologik asoslari.
Adabiy-ijodiy to`g`ararak.
Adabiyot o`qitishda tadqiqiy metoddan foydalanish.
Badiiy tahlilda bola yoshini hisobga olish.
Adabiy bahslar o`tkazish.
Istiqlol davrida adabiy ta`limga munosabat.
Kirish mashg`ulotlarining pedagogik zaruriyati.
Darsni kuzatish va tahlillashning tarkibiy qismlari.
Adabiyot metodikasi – inson ma`naviyatini shakllantirish vositasi.
Lirik asarlarni o`rganish vazifalari.
Nazariy tushunchalarni o`rganishning pedagogik asoslari.
Adabiyot o`qitishning vazifalari.
O`quvchilar ma`naviyatining shakllanishida sahna asarlarining tutgan o`rni.
Adabiyot nazariyasi va adabiyot tarixining aloqadorligi.
Adabiyot o`qitish metodlari.
Dramatik asarlar tahlilini amalga oshirish yo`llari.
Adabiy nazariy tushunchalarni o`rgatishda o`quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish.
Dastlabki adabiyot dasturlari.
Ifodali o`qish-estetik tarbiya vositasi.
Darslarni kuzatish va tahlillashni pedagogik asoslari.
Darslikka qo`yiladigan talablar.
Epik asarlarning ta`limda tutgan o`rni.
Ko`rsatmalilik-ta`limning asosiy tamoyillaridan biri.
Muammoli ta`lim metodi.
Har xil adabiy turdagi asarlarni o`rgatishning o`ziga xosligi.

Adabiy kechalar o'tkazish.

Adabiyot o'qitish metodikasi tarixida jadidchilik davri.

1930-1990 yillarda adabiyot o'qitish metodikasi fanining o'ziga xos xususiyatlari.

Adabiyot darslarida texnik vositalardan foydalanishning ilmiy-pedagogik asoslari.

Adabiy ta'lim va mafkura munosabati.

Ifodali o'qishning pedagogik-psixologik asoslari.

Lirik asarlarni o'rganish yo'llari.

Dramatik asarlarga xos xususiyatlar.

Badiiy matnni idrok etishda nazariy ma'lumotlarning ahamiyati.

Ijodiy o'qish metodi xususiyatlari.

O'quv qo'llanmalari haqida ma'lumot.

Kitobxonlar konferentsiyasini o'tkazish.

Adabiyot darslarining o'ziga xos xususiyatlari.

Adabiyot o'qituvchisiga qo'yiladigan umumiy talablar.

Qadimgi Turkistonda adabiyot o'qitish tarixi.

Adabiyot o'qituvchisining kasbiy hamda axloqiy-ma'naviy fazilatlar.

Dramatik asarlarni o'rganishda asar tiliga e'tibor berish.

Badiiy tahlil turlari.

Sinfdan tashqari o'qishni uyushtirish.

XX asrning 30-50-yillaridagi dastur va darsliklar.

Ifodali o'qishga o'rgatish metodikasi.

Dars tahliliga qo'yiladigan pedagogik talablar.

Dastlabki darsliklar.

Ifodali o'qish- ta'lim berish vositasi.

Fakultativ mashg'ulotlarning o'ziga xosligi.

Adabiyot o'qitish metodlari.

Badiiy tahlilning pedagogik asoslari.

Sinfdan tashqari ishlarning turlari.

Istiqlol davrida adbiy ta'limga munosabat.
Epik asar qahramonlarini tahlil etish.
Ko'rsatmali qurol turlari va ulardan samarali foydalanish.
Turli sinflarda yozuvchi tarjimai holini o'rganish.
Adabiyot bo'yicha yozma ishlarning pedagogik zaruriyati.
YOzma ish turlari va uni o'tkazish yo'llari.
Adabiyot o'qitishning mazmuni.
Yakuniy mashg'ulot-badiiy asarni o'rganishning zarur bosqichi.
Dasturning tarkibi va mazmuni.
Adabiyot o'qitish metodikasining pedagogik fanlar tizimidagi o'rni.
Evristik metodga xos jihatlar.
Badiiy asar tahlili bosqichlari.
Adabiy uchrashuvlar o'tkazish.
Ko'rsatmali qurol adabiy materialni o'zlashtirishni yaxshilash vositasi sifatida.
Dastlabki darsliklar.
Epik asarlardagi lavhalar ustida ishlash.
Yangi usul maktablarida adabiyot o'qitish.
Ijodkor tarximai holi va uning uslubi o'rtasidagi aloqadorlik.
Inshoga reja tuzish yo'llari.
Adabiyot darslarida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirish.
Badiiy asarning tilini o'rganish.
Yillik mavzuli reja tuzishga qo'yilgan talablar.
Bir soatlik dars uchun reja-ko'chirma tuzishga qo'yilgan talablar.
Lirik asarlarni o'rganishdagi pedagogik texnika.
Adabiyotdan fakultativ mag'ulotlarning asosiy vazifasini belgilang.
Ifodali o'qish to'garagini tashkil.
YOzma ishlarning inson shaxsi takomilidagi roli.
Inshoni baholash.
Inshoning pedagogik maqsadiga ko'ra turlari.
Inshoning mavzusiga ko'ra turlari.

Adabiyot bo'yicha sinfdan tashqari ishlarning turlari.

Dars tahlilining turlarini belgilang.

Dramatik asar tahliliga qo'yilgan talablar.

Dastur davlat hujjati sifatida.

Epik asarlardagi tahlil turlari.

Sho'ro davrida adabiyot o'qitishning siyosiy maqsadlarga bo'ysundirilganligi.

97. Ijodiy metodlar tasnifi.

98. Asar sujeti va kompozitsiyasini o'rganish.

99. "Muallif izidan" tahlil.

100. Mustaqillik va adabiyot o'qitish metodikasi fanining rivojlanish xususiyatlari.

TEST SAVOLLARI

Adabiyot o'qitish metodikasi adabiyotshunoslik turkumidagi qaysi fanlar bilan aloqador?

Etnografiya, tarix, adabiyot nazariyasi

Ona tili, o'lkashunoslik, adabiy tanqid

Geografiya, astronomiya, matematika

*Adabiyot tarixi, adabiy tanqid, adabiyot nazariyasi

Har bir kalla

Har bir bosh

Jaholatdan qo'rqishi kerak.

Har bir bola

Har bir yosh

Navoiyni o'qishi kerak ... She'r muallifini toping.

E. Vohidov

M. Yusuf

*S. Sayid

A. Oripov

"Adabiyot o'quvchini tarbiyalash uchun uning ongi, fikrigagina emas, qalbiga va tuyg'ularigagina ta'sir etishi kerak..." Ushbu fikrlar muallifi ?

*O. Sharafiddinov

G'. Karimov

O. Matchon

B. To'qliyev.

Insonning qo'liga bir dona baliq ber – u bir kun to'q bo'ladi, unga baliq tutishni o'rgat – u butun umr to'q yuradi" Ushbu maqol qaysi xalq adabiyotiga mansub?

Yunon adabiyoti

Yapon adabiyoti

Qozoq adabiyoti

*Xitoy adabiyoti

Badiiy adabiyotni o`rganishdan maqsad...

*Inson ruhiyatini, uning shaxsiyatining shakllantirish va rivojlantirish

Inson xotirasini mustahkamlash

Insonni jismonan rivojlantirish

Aqliy rivojlantirish

Tahlil uchun qo`yiladigan asosiy talab nimadan iborat?

*Ilmiylik

Metodik

Filologik

Lingvistik

Adabiy asarni o`rganish bilan bog`liq bo`lgan dastlabki qaydlar qaysi yodgorliklarda uchraydi?

O`rxun yodnomalari

Buxoriy hodisalar

*"Avesto"

Yassaviy hikmatlari

"Adabiyot yashasa – millat yashar " degan fikr muallifi?

Qodiriy

*Cho`lpon

Fitrat

Behbudiy

Mahmudxo`ja Behbudiy ta`lim haqida qanday fikrlarni bildirgan?

Ibtidoiy sinflarda ibodati islomiya

Ta`lim jarayonidagi o`qituvchi va ota-onalar munosabati

Ta`limni tashkil etish

*Ta`lim mazmuni, ta`limni tashkil etishning o`ziga xosliklari, ta`lim jarayonidagi

o`qituvchi va o`quvchilarning munosabatlari

Ilmlarning kelib chiqishi risolasining muallifi kim?

*Forobiy

Buxoriy

Beruniy

Xorazmiy

"She`r ma`lum bo`laklarga bo`linib, oldinma – ketin babaravar vaqtda o`qiladigan bo`lishi lozim" ... she`r haqida ushbu fikrni bildirgan muallifni ko`rsating?

Forobiy

*Buxoriy

Beruniy

Xorazmiy

Ayrim adabiy namunalarning inson ruhiyatiga kuchli ta`sir qilishini kuzatgan qomusiy olimni ko`rsating.

*Ibn Sino

Buxoriy

Forobiy

Xorazmiy

XI asrgacha bo'lgan turkiy ta'lim-tarbiya tizimi haqida ayrim ma'lumotlarni beruvchi asarni belgilang.

*M.Qoshg'ariy "Devonu lug'otit-turk"

Yusuf xos Hojib «Qutadg'u bilig»

Ahmad Yassaviy «Devoni hikmat»

Ahmad Yugnakiy «Hibatul-haqoyiq»

Ko'z bilan ko'rgan eshitgandan afzal degan aqidaga rioya qilgan qomusiy olim kim?

*Abu Rayhon Beruniy

Forobiy

Ibn Sino

Al Xorazmiy

"Avesto", "Kalila va Dimna", arab va hind adabiyotiga oid misollarni tahlil qilib ulardan o'rnak va namunalar olishga chaqirgan olim.

Al Xorazmiy

Ogahiy

Ibn Sino

*Abu Rayhon Beruniy

O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasida asosan, qachon fan sifatida shakllandi va rivojlandi?

*XX asrning 10-yillarida

XX asrning 20-yillarida

XIX asrning oxirlarida

XVIII asrning o'rtalarida

Eng qadimgi maqol namunalarini qaysi asarda uchraydi ?

"Qutadg'u bilig"

*"Devonu lug'otit-turk"

"Devoni hikmat"

"Hibatul-haqoyiq"

Qaysi asarda bilim olib mustaqil mushohada yurita olmaydigan insonni "ustiga kitob ortilgan eshak" ga qiyoslaydilar ?

"Devoni lug'otit-turk"

*"Mahbub ul-qulub"

"Layli va Majnun"

"Hayratul-abror"

Navoiy kim haqida ushbu fikrlarni bayon etgan, masnaviy va qasida, g'azal har she'rdin xo'b va ko'p yodida ?

Jomiy

S. Ardasher

Lutfiy

*P. Muhammad

A.Navoiyning qaysi asarida "Mudarrislik zikrida" degan alohida fasl ajratgan?

*"Mahbub ul-qulub"

"Layli va Majnun"

“Hayrat – ul abror”

“Arbayin”

Behbudiy dastlab o`zining qaysi asarida ma`rifatning inson hayoti, insoniyat taqdiri uchun qanchalik katta ahamiyat kasb etishini badiiy jihatdan tadqiq etdi?

“Ikki emas to`rt til lozim”

* “Padarkush”

“Qotili Karima”

“Maktab jug`rofiyasi”

Toshkentdagi dastlabki usuli jadid maktablarining tashkil etilishi qaysi ma`rifatparvar nomi bilan bog`liq?

* Abdulla Avloniy (1904)

Tavallo (1905)

Behbudiy (1911)

Munavvarqori (1905)

1918 yilda “Maorif” jurnalida qanday dastur e`lon qilindi?

* V-VIII sinflar uchun ona tili va adabiyoti dasturi

VI-VII sinflar uchun ona tili va adabiyoti dasturi

X-XI sinflar uchun adabiyot dasturi

X-VIII sinflar uchun matematika dasturi

“Engil adabiyot”, “Qiroat kitobi”, “O`qish kitobi” darsliklarining muallifini ko`rsating.

Mirzo Ho`qandiy

Mahmudxo`ja Behbudiy

* Hamza Hakimzoda Niyoziy

Abdurahmon Sa`diy

Adabiyot o`qitish metodikasiga oid dastlabki mustaqil tadqiqot qanday nomlangan?

Adabiyot o`qitish metodikasi

* Adabiy o`qish metodikasi

Adabiyot qoidalari

O`zbek adabiyot darslari

“Adabiy o`qish metodikasi” kitobining muallifini ko`rsating.

Firat, So`fizoda

Elbek, Munavvarqori

Behbudiy, Cho`lpon

* S.Dolimov, H.Ubaydullaev

“Maktabda G`afur G`ulom hayoti va ijodini o`rganish” nomli o`quv qo`llanmaning muallifini ko`rsating.

Qudrat Ahmedov

* Asqar Zunnunov

Safo Matchonov

Marg`uba Mirqosimova

“Ta`lim to`g`risida”gi Qonun va kadrlar tayyorlash milliy dasturi qachon qabul qilingan?

1996 yilda
*1997 yilda
2001 yilda
1991 yilda

Toshkentdagi dastlabki usuli – jadid maktabining tashkil etilishi kimning nomi bilan belgilanadi?

Fitrat

Behbudiy

*Avloniy

Qodiriy

“O`quvchilarda adabiy tahlil malakasini shakllantirish va takomillashtirish asoslari» o`quv qo`llanmasi muallifini ko`rsating.

Safo Matchon

Qozoqboy Yo`ldoshev

*Marg`uba Mirqosimova

Boqijon To`xliiev

“Adabiyot o`qitishning ilmiy-nazariy asoslari” o`quv qo`llanmasining muallifini belgilang.

*Qozoqboy Yo`ldoshev

Boqijon To`xliiev

Safo Matchon

Qudrat Ahmedov

Badiiy asarni o`qishning qanday turlari bor?

Xor bo`lib o`qish, adabiy o`qish

Ovoz chiqarmasdan o`qish, sharhlab o`qish

Guruh bo`lib o`qish, rollarga bo`lmasdan o`qish

*Adabiy o`qish, sharhli o`qish, yakka o`qish, rollarga bo`lib o`qish.

Badiiy asar matnini tahlil qilishning qanday shakl va usullari mavjud?

*Kirish va yakunlovchi mashg`ulotlar

Fakultativ mashg`ulotlar

To`garak mashg`ulotlari

Qo`shimcha mashg`ulotlari

Kirish mashg`ulotlari darsning qancha qismini qamrab olishi mumkin?

3 minutdan 15 minutgacha

20 minutdan 30 minutgacha

5 minutdan 80 minutgacha

*15 minut va butun boshli dars

Qaysi jurnal 1987 yil iyun oyida “Maktab va adabiyot” mavzuida bahs uyushtirgan?

* “Sharq yulduzi” jurnali

“Guliston” jurnali

“Til va adabiyot ta`limi” jurnali

“O`zbek tili va adabiyoti” jurnali

Hozirgi adabiy ta`limning mazmuni qaysi me`yoriy hujjatda ifoda etiladi?

*Dasturda

O`quv qo`llanmada

Darslikda

Uslubiy qo`llanmada

Dastur qanday qismlardan iborat?

Dastur materiali

Yakunlash, ko`rsatmali qurol

Kirish, o`quv va metodik adabiyotlar

*Dastur materiali, materialni o`rganish tartibi, mashg`ulot miqdori

Adabiyot darsliklariga qo`yilgan talablar nimadan iborat?

O`quvchilarga hamma narsani aytib beradigan yo`sinda

Ularni o`ylashga majbur etmaydigan

Muayyan aqliy zo`riqishini talab etmaydigan

*O`quvchilarga hamma narsani aytib beradigan yo`sinda emas, ularning o`ylashga majbur etadigan, aqliy va ma`naviy zo`riqishni talab qiladigan

Dasturga qo`yilgan talablarni ko`rsating.

Tarbiyaning talabga muvofiq bo`lishi

Badiiy jihatdan bo`sh bo`lishi

Bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olmaslik

*Tarbiya talabiga muvofiq bo`lishi, o`quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo`lishi, badiiy jihatdan yuksak bo`lish

Badiiy tahlil turlarini ko`rsating.

Ilmiy-filologik

O`quv-didaktik

Falsafiy

*Ilmiy-filologik, o`quv-didaktik

O`quv-didaktik tahlil tahlilchilar miqdoriga ko`ra necha turga bo`linadi?

4 turga

1 turga

5 turga

*3 turga

Badiiy tahlil bosqichlarini ko`rsating.

Asar haqida gapirib berish, tahlilni umumlashtirish

Asarni o`qib berish, asarni tahlil qilish

*Asar bilan tanishish, asarni tahlil qilish

Asar yuzasidan savol-javob uyushtirish, obrazlarga xarakteristika berish

Dars tahlilining qanday turlari mavjud?

Metodik, filologik, didaktik, ilmiy

Falsafiy, didaktik, ilmiy, psixologi.

Psixologik, filologik, ilmiy, falsafiy

*Ilmiy, metodik, didaktik, umumpedagogik

Insho qanday tahlil qilinadi?

Adabiy insho, adabiy-ijodiy insho

Og`zaki insho, yozma insho

*Pedagogik maqsadga, shakliga, mavzusiga va janriga ko`ra

Tasviriy insho, muhokama insho, taqriz insho

Reja nima?

O'quvchining inshoda yoritmoqchi bo'lgan mavzuni atroflicha bilishi

Materiallarni saralab, yozma ifodalashni uddalay olishi

O'quvchi fikrini muayyan yo'nalishga qarata olishi vositasi

*O'quvchining mavzu yuzasidan bilganlarini chegaralash, muayyan tartibga solish, tizim holiga keltirish, obrazlar, asar uslubi haqida xulosa chiqarish vositasi

Adabiyot to'garagida ko'pi bilan qancha o'quvchi ishtirok qilishi kerak?

*15-20 nafar

10-14 nafar

20-25 nafar

10-15 nafar

Fakultativ mashg'ulotning asosiy o'ziga xosligi nimada?

Majburiylikida

*Ixtiyoriylikida

Baholanishida

Tanlab yozilmasligida

Adabiyot bo'yicha sinfdan tashqari ishlarning qanday turlari mavjud?

Festivallar, adabiy montaj, vistavkalar, adabiy quroq

*Adabiy uchrashuv, adabiy bahs, adabiy ko'rgazmalar, adabiy kechalar, adabiy konferensiyalar

Adabiy bahs, shou, vistavka, adabiy quroq

Adabiy konferensiya, bahs, munozara, adabiy uchrashuv

Ifodali o'qish deganda nima tushuniladi?

Tinish belgilarini o'rinli qo'llash

Mantiqiy urg'uni o'rinli qo'llash

Ovoz tovlanishlariga e'tibor berish

* Asar mazmunini o'quvchiga yetkazish vositasi, muallif nazarda tutgan ta'sirni o'tkazish yo'li

Metod tushunchasi haqidagi dastlabki qarashlar qaysi pedagog nomi bilan bog'liq?

*XIX asrning boshlarida yashab o'tgan rus pedagogi F.I.Buslaev

XX asrning 40 yillarida yashagan rus metodisti V.V. Golubkov

XX asrning 60 yillarida yashagan rus olimi M.N.Skatkin

XX asrning boshlarida yashab o'tgan o'zbek ma'rifatparvari Behbudiy

Adabiyot dasturida material qanday turlarga bo'lib beriladi

*Adabiy materiallar, didaktik materiallar

Metodik materiallar, nazariy materiallar

Ilmiy materiallar, didaktik materiallar

Adabiy materiallar, ilmiy materiallar

Maktab adabiy ta'limida ijodkorlar umrbyoni qanday sababga ko'ra o'rganiladi?

Adibning pozitsiyasini tushunish uchun

Adib asarlarida uning shaxsiyati borasidagi ma'lumotlar borligi uchun

*Adiblar millat ahlining diqqat e'tiborida turgan kishilar, ularning shaxsiy hayoti va tabiatida o'quvchilar uchun namuna bo'ladigan jihatlar ko'pligi uchun

Adiblarning hayot yo`li ularning asarlarida o`z nuqsini topganligi uchun

MUNDARIJA:

1. Adabiyot o`qitish metodikasi fan sifatida	2
2. Turkistonda adabiyot o`qitish tarixi	4
3. . Adabiy ta`lim asoslari	13
4. Adabiy ta`lim metodlari	17
5. Adabiy-nazariy tushunchalarni o`rgatish	
6. Adabiy ta`limda o`quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish	21
7. Ijodkor tarjimai holini o`rganish	25
8. Ifodali o`qitish metodikasi	28
9. Badiiy asarning o`quv tahlili	40
10. Adabiyot o`qitishda ko`rsatmali qurollardan foydalanish	43
11. Adabiyotdan sinfdan tashqari ishlar	46
12. Adabiyotdan fakultativ mashg`ulotlar	48
13. Adabiyot to`garagi faoliyatini tashkil etish	
14. Adabiyot darslarini tahlillash	
15. Yillik mavzuli reja tuzish	
16. Bir soatlik darsning reja-ko`chirmasini tuzish	

17. Yozma ishlar va ularni o`tkazish 53

18. Yozma ishlarni tekshirish va baholash 55